

**Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний аграрний університет**

Факультет економіки та підприємництва

Спеціальність 242 «Туризм»

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
готельно-ресторанної справи та туризму
к.е.н., доцент Ставська Ю.В.

” _____ ” _____ 20____ р.

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНО-
ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ
242 – ДР. 324М, 04.11.2022.**

Студент - випускник

(підпис, ПІБ)

Агафонов Максим
Олександрович

Керівник дипломної
роботи

(підпис, ПІБ)

д.е.н., доцент Головня О.М.

Вінниця - 2023 р.

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота на тему: „Проблеми та перспективи розвитку спортивно-оздоровчого туризму в Україні”.

Метою дипломної роботи є дослідження особливостей функціонування спортивно-оздоровчого туризму в Україні та перспектив його подальшого розвитку.

Методи дослідження. На основі географічного, синергетичного, інформаційного, історичного, системного, кластерного та геопросторового підходів були застосовані наступні групи методів дослідження: загальнонаукові: аналізу та синтезу – для аналізу понятійно-термінологічного апарату дослідження, системно-структурного аналізу – для аналізу компонентної та функціональної структур системи спортивно-оздоровчого туризму, статистико-економічний – для визначення показників розвитку спортивно-оздоровчого туризму в світі, їх порівняння з традиційними видами світового туристського процесу, динаміки їх розвитку, аналітико-статистичний – для визначення соціально-екологічних показників та пріоритетів розвитку спортивного туризму в світі, історичного аналізу – для аналізу ретроспективи розвитку спортивно-оздоровчого туризму; спеціальні наукові: порівняльно-географічний – для співставлення однакових за складністю перешкод та туристських маршрутів у різних географічних районах з метою напрацювання єдиних підходів та методики їх оцінки.

Використання зазначених методів пізнання дало змогу одержати результати: визначена предметна область спортивного туризму та його різновидів, місце спортивного туризму в загальній систематизації туризму; розкрита роль спортивного туризму у світовому туристському процесі через дослідження суспільних функцій спортивного туризму; встановлено умови та чинники формування попиту на спортивний туризм в Україні та світі.

Ключові слова: спортивно-оздоровчий туризм, туристична індустрія, державне регулювання, гірськолижний туризм.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

1.1. Спортивно-оздоровчий туризм: історія, сутність та особливості

1.2. Засади суспільно-географічного дослідження спортивного туризму через використання геосистемного, кластерного та геопросторового підходів

1. 3. Особливості регулювання спортивно-оздоровчого туризму в Україні

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2. 1. Дослідження стану та структурних характеристик ринку туристичних послуг в Україні та в світі

2. 2. Гірськолижний туризм, як найпопулярнішим вид спортивно-оздоровчого туризму

2.3. Використання водних ресурсів України для організації та розвитку спортивного туризму на воді

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Умови та фактори формування попиту на спортивний туризм у світі

3.2. Стратегія розвитку організації спортивно-оздоровчого туризму Вінницької області

3. 3. Розробка спортивно-оздоровчого маршруту «Вершини Карпат»

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Туризм пропонує широкий спектр переваг, включаючи економічні вигоди для країн, що залучають велику кількість відвідувачів, завдяки грошам, які вони витрачають не тільки на своє власне перебування, а й на місцевий бізнес. Він також забезпечує велику кількість робочих місць для людей, які працюють, зокрема, в сфері транспорту та гостинності. Більш того, туризм може поліпшити відносини між державами або підприємствами, створити можливості для розваг і відпочинку та підвищити вартість валюти. Це також може відкрити можливості для культурного обміну, а для туристів – підвищити рівень щастя, благополуччя і освіти.

Туризм, спорт та оздоровлення взаємопов'язані і доповнюють один одного. Спортивно-оздоровчий туризм – один з найбільш швидкозростаючих секторів туристичної сфери. Все більше туристів цікавляться спортивно-оздоровчими заходами під час своїх поїздок, незалежно від того, чи є спорт основною метою подорожі чи ні. Спортивні заходи різних видів і масштабів приваблюють туристів, оскільки учасники або глядачі та організатори намагаються додати їм місцевий колорит, щоб виділитися і подарувати автентичний місцевий досвід.

Спортивно-оздоровчий туризм стосується тих, хто шукає гострих відчуттів та бажає активно провести своє дозвілля чи зайнятися рекреаційними видами спорту. Такі заняття залучають постійні потоки туристів протягом року.

Події, які можна вважати спортивно-оздоровчими, включають піші прогулянки, катання на каное, лижах та інші види відпочинку та екстремального спорту. Мабуть, найбільш поширеним прикладом спортивного-оздоровчого туризму є гольф, оскільки люди їздять по всьому світу, щоб зіграти на самих різних полях. З неймовірними темпами зростання індустрії спортивно-оздоровчого туризму, зараз саме час розвивати свій бізнес, пов'язаний зі спортом та здоров'ям, залучаючи мандрівників до свого

закладу. Будь то розвиток стадіону для проведення масштабних спортивних заходів у певному районі, або громадський центр відпочинку, призначений для пропаганди здорового способу життя дітей по сусідству, створення спортивних ресурсів – це головний напрямок з розвитку та управління спортом.

Організаційно-економічні засади управління спортивно-оздоровчим туризмом розглядаються в працях Єрко А.В. [31], Колотуха О.В. [38], Фокін С.П. [86], Шпильова В.О. [91].

Окремі аспекти становлення розвитку потенціалу туристичної індустрії розглядалися в роботах науковців Вінницького національного аграрного університету Головні О.М. [21], Прилуцького А.М. [3], Ставської Ю.В. [77], Табенської О.І. [81] та інших.

Метою дипломної роботи є дослідження особливостей функціонування спортивно-оздоровчого туризму в Україні та перспектив його подальшого розвитку.

Відповідно до поставленої мети визначено основні завдання:

- уточнити сутність, предметну область спортивного туризму та його різновидів, місце спортивного туризму в загальній систематизації туризму;
- дослідити стан та структурні характеристики ринку туристичних послуг в Україні та в світі
- розкрити роль спортивного туризму у світовому туристському процесі через дослідження суспільних функцій спортивного туризму;
- охарактеризувати основні види спортивно-оздоровчого туризму;
- дослідити світовий досвід організації та розвитку спортивно-оздоровчого туризму;
- здійснити аналіз особливостей розвитку спортивно-оздоровчого туризму в Україні;
- розробити новий унікальний туристичний маршрут спортивно-оздоровчого характеру для туристичних агенств;

– розглянути очікуваний економічний ефект від запропонованих заходів.

Предмет дослідження – сукупність науково-теоретичних, методологічних і практичних аспектів спортивно-оздоровчого туризму.

У даній кваліфікаційній роботі було використано інформаційно-методологічну базу: законодавчі акти, навчальні підручники та посібники, праці вітчизняних та зарубіжних авторів, наукові статті, статистичні дані та електронні джерела.

У ході виконання даної роботи було використано такі методи дослідження, як обробка матеріалів, класифікація, опис, спостереження, порівняння, узагальнення, розрахунок, аналіз та синтез.

Структура кваліфікаційної роботи складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел із 98 найменування та додатків.

Результати дипломного дослідження були апробовані:

Агафонов М. О. Розвиток спортивно-оздоровчого туризму в Україні. *Аналіз тенденцій розвитку економіки, фінансів, управління та права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (Біла Церква, 29 березня 2023 р.). Біла Церква: ЦФЕНД, 2023. С. 41-43.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

1.1. Спортивно-оздоровчий туризм: історія, сутність та особливості

Сьогодні туризм є одним з популярних масових видів оздоровлення, рухової активності, а також сучасним видом спорту. Він має великий потенціал для рекреаційної, оздоровчої та спортивної діяльності, оскільки реалізується як комплекс засобів фізичного виховання та підвищення рівня фізичного стану, спортивного удосконалення і досягнення спортивних результатів.

Місцем зародження спортивно-оздоровчого туризму вважається Європа, кінець XVIII ст. Спочатку цей вид туризму вважався одним із різновиду рекреаційного туризму, основною метою якого була компенсація негативних наслідків життя в умовах індустріальної цивілізації. Але, навіть, у ті часи уже було помітно й певні відмінності від рекреаційного туризму, а саме мотиви самоствердження та експерименту. Вважається, що формуванню цих мотивів сприяла величезна популярність творів, які розповідають нам про подорожі географів й натуралістів [8].

Активний розвиток спортивно-оздоровчого туризму припадає на середину XIX ст., коли діяльність пов'язана зі спортом увійшла в моду та стала невід'ємною частиною дозвілля широких верств населення Європи. Почали виникати спортивні туристичні клуби та об'єднання. Спочатку це відбулося в Англії, а потім розповсюдилося й до інших країн. Тоді були вперше висловлені думки, що спортивно-оздоровчий туризм може стати одним із шляхів виховання дітей та молоді. Такий туризм розвивався на некомерційній основі

як складова частина діяльності добровільних громадських спілок, товариств і клубів [8].

Так, домінуючою метою спортивно-оздоровчого туризму є активний відпочинок, розвага й оздоровлення, досягнення спортивного результату (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Відмітні риси програм на основі засобів оздоровчого
та спортивного туризму**

№ з/п	Ознака	Оздоровчий туризм	Спортивний туризм
1.	Характер рухової активності	Обмежений рамками фізичної рекреації	Виходить далеко за рамки фізичної рекреації
2.	Тренувальний процес	Спеціальної підготовки не потрібно	Потрібен регулярний систематичний спортивно-тренувальний процес
3.	Правила проведення заходів	Порядок проведення відбувається згідно з плануванням оздоровчої роботи	Дотримання правил змагань зі спортивного туризму, виконання розрядних вимог
4.	Зміст загальної фізичної підготовки	Загальнорозвиваючі вправи, вправи для розвитку культури рухів, пересувань і стрибків, вправи для розвитку фізичних якостей, рухливі ігри, естафети	Загальнорозвиваючі вправи; засоби інших видів спорту (легка атлетика, гімнастика, плавання); спортивні ігри, естафети; тренувальний туристичний похід
5.	Психоемоційна складова	Спрямована на отримання задоволення від рухової активності	Спрямована на виховання відчуття відповідальності й обов'язку перед колективом, самостійності
6.	Участь у заходах	Участь у прогулянках, екскурсіях, іграх, розвагах, походах, конкурсно-змагальній діяльності	Участь у змаганнях зі спортивного туризму на дистанціях I класу, участь в туристично-краєзнавчому поході 1–3-го ступеня складності
7.	Особливості застосування засобів туризму	У вигляді засобів фізичної рекреації, спрямованих на активне відновлення фізичних і психічних сил	У вигляді тренувальних і змагальних навантажень, спрямованих на досягнення спортивного результату

Джерело: складено автором за [14]

Відмітними рисами спортивно-оздоровчого туризму є особливості застосування засобів туризму, організація рухової активності, правила проведення фізкультурно-оздоровчих заходів, показники психоемоційної

складової, зміст загальної фізичної підготовки і головне – цільова спрямованість.

Спортивно-оздоровчий туризм розвивається як невід'ємна складова туристської галузі і спрямований на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини шляхом залучення її до участі у спортивних походах різної складності та змаганнях з техніки спортивного туризму, самодіяльних туристських подорожах, мандрівних подорожах активного туризму. Разом з тим, спортивно-оздоровчий туризм сприяє розвитку та поширенню активних форм відпочинку, а отже, має ще й рекреаційні, пізнавальні, виховні, економічні та інші функції. Розвиваючись на межі спорту та активного дозвілля в природному середовищі, спортивно-оздоровчий туризм сприяє розвитку внутрішнього туризму шляхом пропаганди відносно дешевого і одночасно ефективного відпочинку, що в умовах не високих матеріальних доходів значної частини населення країни надає йому соціально-пріоритетного значення для відповідних державних, громадських та комерційних організацій [23].

Спортивно-оздоровчий туризм, в першу чергу, включає в себе подолання певної відстані чи якогось маршруту, активний перетин територій, коли людина використовує власні фізичні та вольові сили [13, с. 70].

Отримати позитивний оздоровчий ефект допомагає саме активне пересування на екологічно чистій території, де можна спостерігати природні краєвиди. А з часом, турист починає відчувати так зване «м'язове щастя», тобто ейфорію від пройденого шляху. Таким чином, спортивно-оздоровчий туризм сприяє єднанню людини з природою, відпочинку тіла та душі.

Розглянемо їх детальніше, тобто в чому полягають їх особливості. Спортивна функція спортивно-оздоровчого туризму полягає у виконанні спортивних нормативів, прийманні участі у спортивних змаганнях та перемога у них, а також невід'ємною частиною є досягнення великих спортивних результатів. Щодо пізнавальної функції, тут все просто – пізнання навколишнього середовища за допомогою засобів спортивно-оздоровчого

туризму та самопізнання особистості. Рекреаційну функцію даного виду туризму ми можемо охарактеризувати таким чином: відновлення духовних та фізичних сил туристів, підтримка організму в хорошому фізичному стані.

Для спортивно-оздоровчого туризму характерні особливі види форм діяльності (рис.1.1).

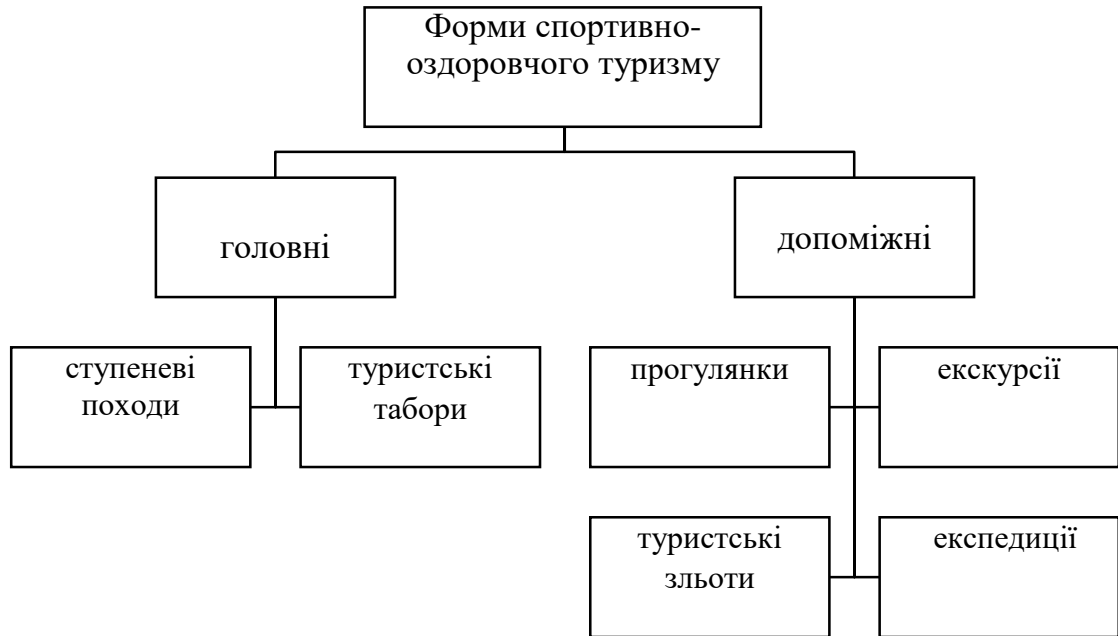

Рис. 1.1. Форми спортивно-оздоровчого туризму

Джерело: складено автором за [31]

Взагалі форми туристичної діяльності поділяються на головні та допоміжні. Головні форми, що характерні саме для спортивно-оздоровчого туризму – ступеневі походи та туристські табори. Ступеневі походи – це фундамент майбутніх спортивних походів, підвалини туристського досвіду, найбільш масові та доступні форми спортивного та спортивно-оздоровчого туризму [31].

Туристські табори – тимчасові або постійно діючі бази, які використовуються з метою удосконалення туристських знань, умінь та навичок, активного відпочинку, рекреації, для підготовки туристів до походів та змагань [32, с. 37].

До допоміжних форм можливо віднести такі форми спортивно-оздоровчого туризму: Форми спортивно-оздоровчого туризму головні

ступеневі походи туристські табори допоміжні прогулянки екскурсії туристські зльоти експедиції прогулянки – доступна і короткочасна форма туризму, прогулянки проводяться з пізнавальною чи оздоровчою метою; екскурсії – колективне відвідування визначених об'єктів з пізнавальною метою; туристські зльоти – найбільш масові туристські змагання. В програму зльоту включають декілька змагань з різних видів туризму та різноманітні творчі конкурси; експедиції – багатоденні походи які проводяться з дослідницькою, пошуковою метою. Для них характерно вивчення, дослідження певного маршруту, території, одного чи декількох об'єктів. Якщо експедиції відповідають вимогам до походів з певного виду туризму, то їх можливо розглядати як походи відповідної категорії складності. Залежно від мети та напрямку роботи можуть проводитися туристично-спортивні, краєзнавчі, наукові експедиції тощо [25, с. 22].

Туристсько-спортивні походи прийнято класифікувати за рівнем складності, який визначається категорією або ступенем складності походу.

Категорія (ступінь) складності туристсько-спортивного походу – це кваліфікаційна характеристика спортивної складності туристського походу, що залежить від довжини маршруту, тривалості походу та технічної складності перешкод, що долаються. У спортивному туризмі виділяють три ступеня складності (для дитячо-юнацьких туристських груп) та шість категорій складності (для дорослих туристських груп) туристсько-спортивних походів. Категорія складності (к.с.) походів із різних видів спортивного туризму визначається в залежності від тривалості та протяжності кожного конкретного маршруту, а також кількості та характеру (змісту) природних (антропогенних) перешкод на цьому маршруті. У порядку зростання протяжності, тривалості та технічної складності маршрути туристсько-спортивних походів поділяються на I, II, III, IV, V та VI к.с. (табл. 1.2). Маршрути походів, що мають складність, тривалість або протяжність меншу за встановлену для походів I к.с., належать до некатегорійних (н/к), в тому числі походи 1, 2, 3-го ступеня складності (ст.с.) .

Таблиця 1.2

**Нормативи спортивних туристських походів
Федерації спортивного туризму України**

Вид туризму та характеристика походу	Категорійні походи (категорія складності)						Некатегорійні походи (ступінь складності)			
	I	II	III	IV	V	VI	1-3 денні	1	2	3
Тривалість походів, днів	6	8	10	13	16	20	1-3	3-4	4-6	6-8
Протяжність походів в кілометрах (не менше)										
Пішохідний	130	160	190	220	250	300	до 30	30	50	75
Лижний	130	160	200	220	300	300	до 30	30	50	75
Гірський	100	120	140	150	160	160	до 25	25	50	60
Водний	150	175	200	225	250	250	до 25	25	40	60
Велосипедний	250-300	400-500	600-700	750-800	900-1000	-	до 50	50	80	120
На мотоциклах	1000	1500	2000	2500	3000	-	x	x	x	x
На автомобілях	1500	2000	2500	3000	3500	-	x	x	x	x
Спелеотуризм (кількість печер)	5	4-5	1-2	1-2	1-2	1	до 3	3-4	2-3	1
Вітрильний	150	200	300	400	500	-	x	x	x	x

Джерело: складено автором за [38]

Спортивно-оздоровчий туризм займає важливе значення в системі фізичного виховання, тому що на відмінну від інших видів спорту, він дозволяє оволодіти знаннями та навичками, які можуть бути корисні в повсякденному житті кожного з нас. Для того, щоб займатися спортивно-оздоровчою діяльністю необхідно мати теоретичні та практичні вміння у цій сфері. Крім того, спорт та оздоровлення дають можливість удосконалювати певні навички та виховувати особисті якості населення. Звідси випливає, що теоретична підготовка туриста є найбільш важливою базою підготовки. Вона огортає широкий перелік питань: навчання та тренування, контроль за навантаженнями, надання першої медичної допомоги постраждалим, основи психології та конфліктології.

Основою теоретичної підготовки людей, які споживають послуги спортивно-оздоровчого туризму, є те, що вона щільно пов'язана з

опановуванням необхідної кількості інформації з топографії чи географії.

Спортивно-оздоровчий туризм вважається найбільш доступною та масовою діяльністю відпочинку та оздоровлення. Його значення неодмінно зростає з часом, причиною чого становить малорухливий спосіб життя сучасного населення світу. А спортивно-оздоровча активність дуже добре може справитися з даною проблемою. Існує багато видів спортивно-оздоровчого туризму, але, наразі, немає єдиної точної класифікації, тому що автори виділяють різні види, на свій розсуд. Тому ми розглянемо найпопулярніший поділ даного виду туристичної діяльності. Перша класифікаційна ознака – за формою проведення заходів та особливостями організації (рис. 1. 2).

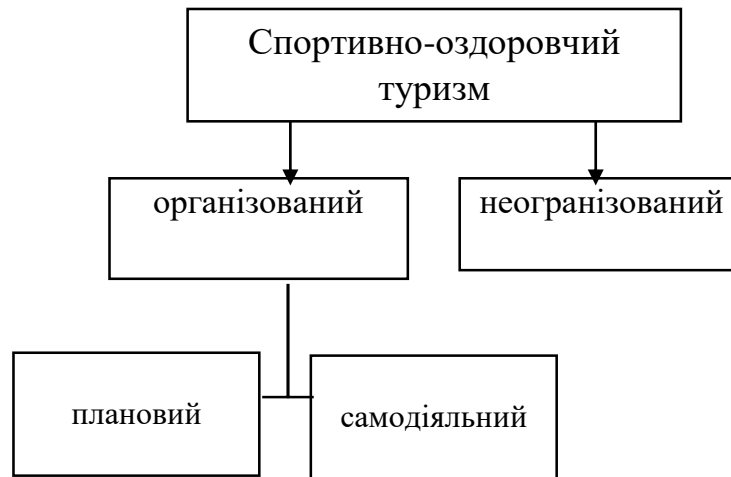

Рис. 1. 2. Види спортивно-оздоровчого туризму за формою проведення заходів та особливостями організації

Джерело: складено автором за [30]

Основою планового туризму є туристична путівка, яку надають туристичні установи та організації. Туристичну путівку можна вважати гарантією, яка Спортивнооздоровчий туризм організований плановий самодіяльний неорганізований показує, що споживач туристичних послуг сплатив гроші за відповідні товари та послуги і має їх отримати у повному обсязі. Такі послуги можуть надаватися гідами, провідниками маршрутів чи професійними інструкторами. Саме цей відпочинок можна назвати

найзручнішим, тому що всі маршрути безпосередньо проходять через туристичні бази або притулки. Туристів постачають потрібним спорядженням, місцем розташування для ночівлі, харчуванням, медичним та культурно-пізнавальним обслуговуванням, тощо. Іноді, у таких походах можуть використовувати транспортні засоби для пересування на певних територіях. Плановий спортивно-оздоровчий туризм може бути доступний навіть для літніх або ж хворих людей завдяки своїй забезпеченості спорядженням та нескладності.

Самодіяльний вид спортивно-оздоровчого туризму схожий на плановий, але його основою є функціонування діяльності різноманітних туристичних товариств, клубів чи секцій, які забезпечують організацію турів, створення маршруту, постачання спорядження і так далі. А спеціальні кваліфіковані комісії, у свою чергу, затверджують маршрути походів. Такі тури проводяться під наглядом служб рятування.

Неорганізовані тури, які ще можна назвати аматорськими, створюються на свій страх та ризик однією або кількома особами. Туристи самостійно обирають місце, постачають себе необхідним спорядженням, турбуються про їжу та ночівлю і можуть розраховувати тільки на себе, на свої знання та силу.

Наступною класифікаційною ознакою є поділ спортивно-оздоровчого туризму за маршрутом та засобами пересування.

Піший туризм – це діяльність середньої складності, яка включає в себе піші прогулянки на великі відстані, як правило, по стежках. Тривалість заходу варіюється від коротких програм на півдня до більш довгих маршрутів тривалістю понад 20 днів. Піші прогулянки – це прогулянки на природі, які виступають в якості розважального заходу. Піші прогулянки – це природна вправа, яка покращує фізичну форму, вона економічна, зручна і не вимагає спеціального устаткування, особливо серед людей, що ведуть сидячий спосіб життя [38].

Існує тісний взаємозв'язок між підсистемами спортивно-оздоровчого (спортивно-рекреаційного) туризму, спортивного туризму та екстремального

туризму (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Особливості спортивно-оздоровчих та спортивно-рекреаційних заходів

Категорії (ознаки) заходів	Спортивно-оздоровчий (спортивно-рекреаційний) туризм	Спортивний туризм	Екстремальний туризм
Домінуюча мета	Відпочинок та оздоровлення	Подолання маршруту та підвищення туристсько-спортивної майстерності	Подолання маршруту на межі своїх фізичних та технічних можливостей
Рівень фізичної активності учасників	Обмежений рамками фізичної рекреації: дозований, оздоровчий	Такий, що виходить за рамки фізичної рекреації	Надзвичайно високий
Тренувальний процес	Спеціальних тренувань учасників не потрібно, або вони обмежуються оздоровчими тренуваннями	Потрібен регулярний спортивно-тренувальний процес	Потрібен регулярний спортивно-тренувальний процес, вправи на витривалість
Рівень ризику	Звичайний	Підвищений	Високий
Правила здійснення	Не має єдиних правил та вимог до порядку здійснення заходів	Є правила виду спорту «Спортивний туризм» та розрядні вимоги, що внесені до Єдиної спортивної класифікації	Перевищуються вимоги Правил виду спорту «Спортивний туризм»

Джерело: складено автором за [38]

При проведенні рекреаційних туристських заходів часто використовуються технології видів спорту, в т.ч. і технології спортивного туризму. З іншого боку, функція рекреації обов'язково присутня в рамках спортивних туристських заходів. Основоположні фактори оздоровлення подібні як для спортивно-оздоровчого (рекреаційного) туризму, так і для спортивного туризму. Безсумнівним оздоровчим ефектом володіє регулярне перебування туристів-спортсменів в гірських районах, зі своїм унікальним мікрокліматом, природою тощо. В сутності, грань між спортивно-оздоровчим

і спортивним туризмом складно визначити, як і грань між спортивним та екстремальним туризмом.

1.2. Засади суспільно-географічного дослідження спортивного туризму через використання геосистемного, кластерного та геопросторового підходів

Для дослідження спортивного туризму як складного та соціально важливого напрямку рекреаційно-туристської діяльності був застосований багатосторонній симультанний аналіз об'єкту дослідження з врахуванням геосистемної, кластерної та геопросторової парадигм та ряду положень сучасних теоретико-методологічних міждисциплінарних моделей дослідження туризму. Крім того, враховувалося, що в географії туризму склалася потужна ресурсна парадигма, згідно якої примат ресурсів (перш за все природно-рекреаційних) зазначається як визначальний чинник розвитку спортивного туризму на певній території. Їх поєднання визначає рівень привабливості певних територій для розвитку спортивного туризму, впливає на формування попиту та специфічне туристсько-спортивне споживання.

Фактори формування попиту на спортивний туризм можна об'єднати в два типи:

1) нелокалізуючі фактори – рекреаційно-туристські потреби, організаційно-управлінські, економічні, матеріально-побутові, соціально-психологічні, демографічні, медико-санітарні, екологічні, інноваційні фактори, фактори кадрового забезпечення;

2) локалізуючі фактори – геоторіальні, геополітичні, природно-рекреаційні, історико-культурні, інфраструктурні, рекреаційно-діяльнісні.

Поділ груп факторів на типи є досить умовним, оскільки навіть нелокалізуючі фактори мають просторову складову, виражену в тій чи іншій

мірі. Таким чином, за своєю суттю всі фактори впливають на територіальний аспект формування та розвитку спортивного туризму.

Таблиця 1.4

Фактори формування попиту на спортивно-оздоровчий туризм у світі

№ з/п	Групи факторів	Приклади факторів
1.	Геотеріальні фактори (фактори місця розташування)	Просторове розташування туристсько-спортивних об'єктів, положення об'єктів в системі географічних координат, топологічні характеристики території, можливість прокладання туристсько-спортивних маршрутів, геоситуаційні фактори тощо
2.	Рекреаційно-туристські потреби людини	Вибір місця подорожі та виду туристсько-спортивної діяльності в залежності від своїх уподобань, рівня культури, рівня туристсько-спортивної майстерності тощо
3.	Природно-рекреаційні фактори	Наявність туристсько-спортивних об'єктів певного виду спортивного туризму, різноманітність природних туристсько-спортивних перешкод, наявність атрактивних об'єктів тощо
4.	Економічні фактори	Рівень життя населення в країнах і регіонах, що генерують турпотоки, матеріальні можливості здійснення туристсько-спортивної подорожі
5.	Геополітичні фактори	Стабільність геополітичної ситуації в регіоні, відсутність загрози військових конфліктів, терористичних актів, особистої безпеки, сприятлива криміногенна ситуація тощо
6.	Організаційно-управлінські фактори	Адміністративно-правове забезпечення туристсько-спортивної діяльності, наявність управлінських структур національного та регіонального рівня у відповідних органах влади, інформаційних центрів, наявність підрозділів контрольно-рятувальної служби в районі тощо
7.	Інфраструктурні фактори	Наявність інфраструктурних об'єктів, що забезпечують роботу всієї туристсько-спортивної системи: транспортні шляхи і засоби, засоби комунікації, інформаційне забезпечення тощо
8.	Матеріально-побутові фактори	Наявність матеріально-технічної бази для забезпечення проживання та харчування туристів, засоби розміщення, об'єкти харчування, об'єкти для організації активного дозвілля та розваг, санітарно-гігієнічне облаштування об'єктів тощо
9.	Соціально-психологічні чинники	Формування позитивного образу туристського регіону, створення сприятливої громадської думки, створення психологічного комфорту в спілкуванні з місцевим населенням, психологічна сумісність і комфортність туристів тощо
10.	Екологічні фактори	Екологічна ємність туристсько-спортивної дестинації, екологічні ризики в рамках туристсько-спортивної дестинації, фізіологічна комфортність території, рівень техногенного забруднення території та антропогенного забруднення ландшафтів тощо
11.	Медико-санітарні фактори	Епідеміологічна ситуація в рамках туристсько-спортивної дестинації, необхідність щеплень та профілактичних заходів, загроза загострення хронічних захворювань у період перебування в туристсько-спортивній дестинації, якість продуктів харчування та питної води, якість медичного обслуговування, гарантії дотримання медичного страхування тощо

Джерело: складено автором за [30]

Для географічного аналізу чинників формування системи спортивного туризму особливу значимість мають геоторіальні фактори, пов'язані з конкретним місцем розміщення районів проведення туристсько-спортивних подорожей, просторовим розташуванням туристсько-спортивних об'єктів.

Системний аналіз туристсько-спортивної діяльності як важливої та соціально значимої складової рекреаційної діяльності дає право стверджувати, що спортивний туризм є специфічною територіальною рекреаційною системою – територіальною системою спортивного туризму (ТС СТ).

Рис. 1. 3. Функціональна структура територіальної системи спортивно-оздоровчого туризму

Джерело: складено автором за [30]

ТС СТ включає наступні функціональні підсистеми:

1) споживачі (туристи-спортсмени) – центральний компонент ТС СТ. Саме вони зі своїми специфічними туристсько-спортивними потребами, бажаннями і діяльністю виступають системоутворюючим початком ТС СТ, є основою її функціонування і розвитку. Таким чином, ТС СТ є суб'єктоцентрованою;

2) природно-ресурсна підсистема ТС СТ – це компоненти природи, природні об'єкти (у вигляді, в першу чергу, перешкод), які долаються різними засобами пересування людини в природному середовищі і використовуються для організації туристсько-спортивної діяльності;

3) соціальна підсистема ТС СТ, яка відповідальна за формування та реалізацію суспільного замовлення на спортивний туризм, сукупності громадських стосунків – спортивно-оздоровчих, пізнавальних, моральних, екологічних тощо, формуючи основні туристсько-спортивні риси соціуму. Соціальна підсистема по відношенню до виробничої й інфраструктурної підсистем є підсистемою більш високого рівня саме через її визначальний вплив на формування суспільного замовлення на спортивний туризм;

4) виробнича підсистема ТС СТ, яка об'єднує усі види економічної діяльності, пов'язаної з технологічною організацією туристсько-спортивної діяльності (виробництво і прокат туристських засобів пересування, спеціального туристського спорядження, туристського одягу, специфічних продуктів харчування тощо), а також сукупність туристських агенцій, що виробляють туристсько-спортивні тури;

5) інфраструктурна підсистема ТС СТ є сукупністю організацій і установ спортивного туризму, що забезпечують умови функціонування ТС СТ (федерації спортивного туризму, туристські клуби, асоціації, секції);

б) атракції є базовою підсистемою ТС СТ, тому що саме вони привертають туриста на ту чи іншу територію. В якості атракцій можуть виступати будь-які явища, цікаві туристові і які приваблюють його в туристський район (цю категорію, на думку автора, необхідно розглядати як суб'єктивну). Цю підсистему можна виділяти окремо, а можна розглядати в складі природно-ресурсної підсистеми. Реалізація суспільного замовлення на спортивний туризм, в першу чергу, відбувається на спеціалізованих територіях, насичених природними об'єктами (перешкодами) та атракціями. Ця значимість території, у відриві від якої неможливо споживання туристських послуг, укупі з визначальною значимістю споживача призвели до

появи специфічного для туризму взагалі і для географії туризму зокрема, поняття дестинації як сукупності туристських ресурсів конкретної території, що є об'єктом відвідування певної групи осіб із заздалегідь визначеними цілями.

Отже, туристсько-спортивна дестинація – це територія, що виступає метою подорожі туриста-спортсмена, яка в силу своїх специфічних властивостей, в першу чергу – природних, здатна задовольнити його туристсько-спортивні потреби.

Туристсько-спортивна дестинація включає в себе наступні функціональні підсистеми: туристсько-спортивні ресурси (перешкоди певного виду туризму), атракції, транспортну та контролюючу підсистеми (рис. 1. 4).

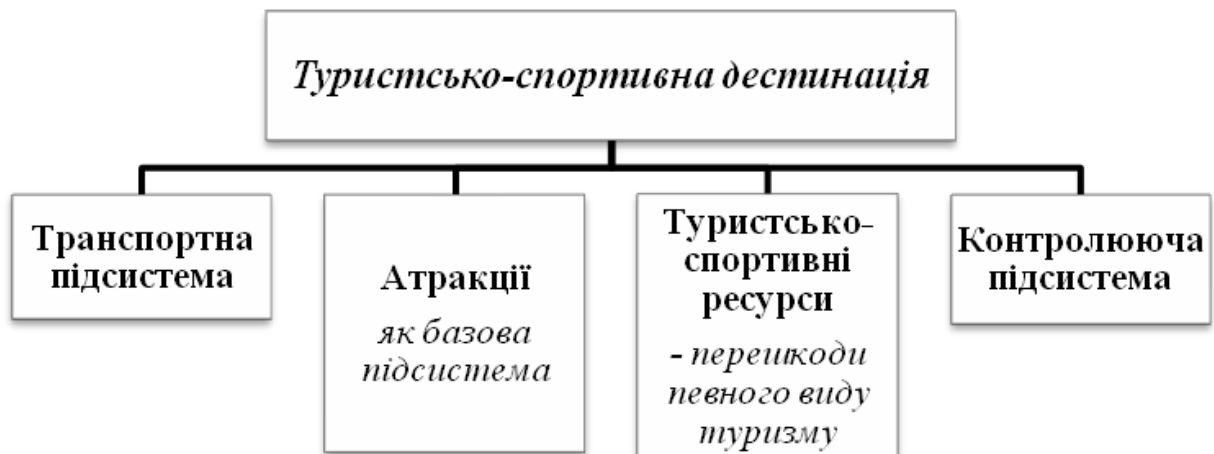

Рис. 1. 4. Структура туристсько-спортивної дестинації

Джерело: складено автором за [39]

Кластерний підхід до рекреаційно-географічних досліджень має ефективне застосування при вирішенні проблем розвитку туристської сфери в певному регіоні, в першу чергу – її економічних засад. Спортивний туризм в більшій мірі соціальне явище ніж економічне. При цьому роль географічних досліджень при кластерному підході залишається первинною, оскільки пов'язана з усіма етапами роботи: визначенням конкурентних переваг регіону, плануванням туристських кластерів, пошуком і проектуванням кластерних домінант, формуванням туристських маршрутів і потоків.

Отже, визначаємо туристсько-спортивний кластер як об'єднання активних елементів специфічної територіальної туристсько-спортивної системи в тимчасову взаємодію, що призводить до активізації туристсько-спортивної діяльності в певному регіоні. При цьому виникають нові туристсько-спортивні потоки, маршрути, центри. Саме маршрутна організація характерна для структури туристсько-спортивного кластеру. Яскравим прикладом туристсько-спортивного кластеру виступає кластер Кіліманджаро.

Спонукальним моментом для його виникнення стало створення можливостей масових туристських сходжень на найвищу вершину Африки – г. Кіліманджаро. Для цього була створена мережа туристських маршрутів з відповідною інфраструктурою (туристські приюти, хижі, оглядові майданчики тощо). Цілий ряд спеціально створених фірм пропонує різноманітні туристсько-спортивні послуги (супровід гідів-провідників, послуги шерпів, організація місць розміщення, харчування, прокат туристського спорядження тощо).

Таким чином, можна стверджувати, що туристсько-спортивні кластери вже формуються. Особливо – локальні у різних регіонах світу, але вони мають локальний, іноді регіональний характер, і фрагментарно відтворюють геопросторову організацію спортивного туризму.

Найбільш прийнятним в якості методологічного підходу суспільно-географічного дослідження спортивного туризму бачиться геопросторовий підхід, адже ресурсом у спортивному туризмі виступає сама територія, окремі її, в першу чергу, природні об'єкти. Ці об'єкти виступають у спортивному туризмі двояко.

По-перше, в якості перешкод певного виду туризму (перевали, гірські вершини, пороги тощо).

По-друге, це атрактивні об'єкти, заради яких туристи також відправляються в подорож (красиві вершини, водоспади, озера тощо).

Визнаючи найбільшу прийнятність геопросторового підходу до рекреаційно-географічних досліджень спортивного туризму, визначено за

потрібне доповнити його більш глибокими ресурсними дослідженнями.

Отже, туристсько-спортивний простір – це частина навколишнього географічного середовища в сукупності природних елементів (перешкод різної складності, атрактивних об'єктів) та їх взаємозв'язків (маршрутів), яка може долатися різними активними засобами пересування та на яку склався реальний суспільний туристсько-спортивний попит і яка здатна його забезпечувати.

Туристсько-спортивний простір – явище об'ємне, багатовимірне. Він складається з реальної території (твердої поверхні Землі без підводної території), акваторії (частини водної поверхні Землі), аероторії (частини повітряної оболонки геосфери, співвіднесеної з відповідною територією чи акваторією) та літоторії (обмеженої частини підземного простору, земної товщі) (рис. 1. 5).

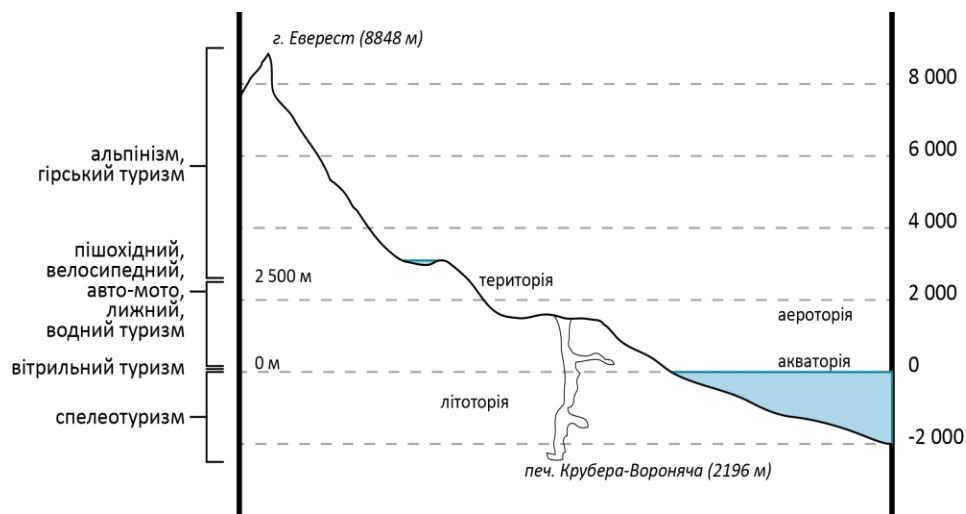

Рис. 1. 5. Геоторія спортивного туризму

Джерело: складено автором за [30]

Реальна територія відповідає твердій поверхні нашої планети (без підводної території) і може бути використана в спортивному туризмі у повній мірі. Практично не залишилося й клаптика земної поверхні де би не ступала нога туриста.

Наземними видами спортивного туризму виступають пішохідний,

гірський, лижний, велосипедний, автмототуризм із різним ступенем освоєння у висотному вимірі. Такі ж види як альпінізм та гірський туризм задіюють території розташовані, як правило, вище 2500 м. Натомість, пішохідний, лижний, велосипедний, автомобільний, мотоциклетний, водний туризм, більшою мірою, використовують території до цієї умовної висотної відмітки.

Акваторія як частина водної поверхні нашої планети використовується в спортивному туризмі не в повному обсязі. Це – водні акваторії суходолу (річки, озера, канали) та частково акваторії Світового океану (прибережні зони).

Водний туризм та його підвиди (рафтинг, каякінг та ін.) використовує, в першу чергу, річки в їх активній фазі. У вітрильному туризмі задіюються акваторії великих озер, водосховищ, прибережна зона морів і навіть океанів на відстані, як правило, до 300 м від берега. При цьому, такий підвид вітрильного туризму як яхтинг використовує практично всю не вкриту льодом акваторію Світового океану. Водні глибини використовуються обмежено – до 200 м, на які можуть занурюватися сучасні дайвери. Льодовкритими поверхнями Світового океану можуть пересуватися туристи-лижники, подорожувальники на собачих упряжках (наприклад, екстремальні подорожі до Північного полюсу).

Аероторія використовується спортивними туристами також обмежено. Так, в балунінгу сучасні повітряні кулі (аеростати) здатні підніматися на висоту до 2000 м.

Літоторія освоєна туристами-спелеологами до глибини 2196 м – це найнижча точка печери Крубера-Вороняча у масиві Арабіка в Абхазії (Грузія), яка, на сьогоднішній день, вважається найглибшою печерою світу.

Важливим підсумком суспільно-географічного дослідження спортивного туризму стало проведення туристсько-спортивного ранжування та групування регіонів світу (Додаток Б). Зважаючи на визначальну роль природних факторів у реалізації цілей.

1.3. Особливості регулювання спортивно-оздоровчого туризму в Україні

Організаційними та методичними центрами розвитку оздоровчо-спортивного туризму є туристські клуби та секції [16].

Найбільші туристські клуби України, в яких представлені різні види туризму, в тому числі і водний: турклуб КПІ «Глобус», «Гряда», «Університет», та ін. (м. Київ), туристичні клуби «Бригантіна», «Горизонт», «Локомотив» та ін. (м. Дніпро), «Меркурій» (м. Вінниця), Обласний спортивно-туристський клуб (м. Тернопіль) та ін. Зокрема, туристичний клуб «Меркурій» в 2023 році відмітив своє 40-річчя [16].

Враховуючи проблеми, з якими зіткнувся в своєму розвитку активний туризм в останнє десятиріччя ХХ ст., з метою покращення ситуації туристсько-спортивна громадськість 22 вересня 2000 р. створила Федерацію спортивного туризму України. Вона спрямовує свої зусилля на розвиток різноманітних видів спортивного туризму, в тому числі і водного [16].

У системі самодіяльного і спортивного туризму України найвищим органом громадського самоврядування є Федерація спортивного туризму України (ФСТУ), утворена на базі вцілілих за період перебудови колишніх профспілкових і державних туристських структур.

Федерацію спортивного туризму України засновано 22 вересня 2000 року на Установчому з'їзді, що проходив у м.Вінниця, та зареєстровано Міністерством юстиції України 8 лютого 2001 р. (свідоцтво № 1572) як всеукраїнську громадську фізкультурно-спортивну організацію.

29 жовтня 2002 року рішенням колегії Держкомспорту України Федерації надано статус національної спортивної федерації. Рішенням Мінмолодьспорту у липні 2015 року статус національної спортивної федерації подовжено.

Основною статутною метою діяльності Федерації є сприяння розвитку спортивного туризму в державі, підвищенню ролі фізичної культури та спорту

у всебічному гармонійному розвитку особи, зміцненні здоров'я населення, формуванні здорового способу життя.

Федерація спрямовує свої зусилля на розвиток автомобільного, вітрильного, велосипедного, водного, гірського, комбінованого, лижного, мотоциклетного, пішохідного, скандинавської ходьби, спелеологічного видів спортивного туризму.

Основні напрями діяльності Федерації спортивного туризму України:

- організація та проведення спортивних туристських заходів – всеукраїнських та регіональних змагань з техніки спортивного туризму та спортивних туристських походів та експедицій;

- вивчення та пропаганда спортивних туристських ресурсів як на території України, так і в інших географічних районах, розробка та апробація класифікованих туристсько-спортивних маршрутів;

- сприяння організації навчально-методичної роботи з підготовки та підвищення кваліфікації кадрів спортивного туризму;

- сприяння інформаційному, нормативному та методичному забезпеченню розвитку спортивного туризму в Україні.

У структурі ФСТУ і її підрозділів працюють комісії: пішохідного туризму; водного туризму; гірського туризму; лижного туризму; вітрильного туризму; дитячо-юнацького туризму; по підготовці і підвищенню кваліфікації кадрів; колегія суддів змагань по техніці туризму; колегія суддів змагань туристських спортивних походів (МКК).

Територіальні відділення ФСТУ діють в усіх обласних центрах України, місцеві осередки – у багатьох районах країни.

ФСТУ є неприбутковою організацією. Джерелами засобів і майна ФСТУ є вступні, цільові і членські внески членів Федерації, добровільні внески юридичних і фізичних осіб; надходження від основної діяльності, пасивні доходи; засобу державного і місцевих бюджетів, що виділяються в розпорядження ФСТУ для виконання програм розвитку туризму [16].

В таблиці 1.5. представлений календарний план змагаль зі спортивного туризму ФСТУ. Таблиця свідчить про активну роль в проведенні різних видів змагаль Вінницької області.

Таблиця 1.5

Календарний план змагань ФСТУ

№	Період	Найменування	Місто / область	Вид туризму	Тип заходу
1.	20.01.2023 31.12.2023	Чемпіонат України – туристичні спортивні походи (дорослі, старші юнаки, молодші юнаки), III-IV ранг	м. Київ	Комбінований (мульти-туристський) спортивний туризм	Змагання зі спортивних походів
2.	15.02.2023 18.02.2023	Чемпіонат України – лижний туризм (дорослі, старші юнаки), III-IV ранг	Івано-Франківськ / Івано-Франківська	Лижний спортивний туризм	Змагання
3.	01.03.2023 15.03.2023	Заключний етап чемпіонату України – з туристичних спортивних походів (дорослі, старші юнаки, молодші юнаки), III-IV ранг	м. Київ	Комбінований (мульти-туристський) спортивний туризм	Змагання зі спортивних походів
4.	01.04.2023 04.04.2023	Кубок України – водний туризм/ Карпатське ралі, III ранг	Івано-Франківськ / Івано-Франківська	Водний спортивний туризм	Змагання
5.	07.04.2023 10.04.2023	Кубок України – пішохідний туризм, III ранг	м. Київ	Пішохідний спортивний туризм	Змагання
6.	18.04.2023 23.04.2023	Чемпіонат України – водний туризм, III ранг	Івано-Франківськ / Івано-Франківська	Водний спортивний туризм	Змагання
7.	29.04.2023 07.05.2023	Кубок України – вітрильний туризм, III ранг	Черкаси / Черкаська	Вітрильний спортивний туризм	Змагання
8.	13.05.2023 17.05.2023	Всеукраїнські змагання – велосипедний туризм (дорослі,	Кропивницький (Кіровоград) /	Велосипедний спортивний туризм	Змагання

		старші юнаки, молодші юнаки), III-IV ранг	Кіровоградська		
9.	09.06.2023 11.06.2023	Чемпіонат України – гірський туризм (дорослі, старші юнаки), III-IV ранг	Львів / Львівська	Гірський спортивний туризм	Змагання
10.	25.06.2023 28.06.2023	Чемпіонат України – пішохідний туризм, III ранг	Вінниця / Вінницька	Пішохідний спортивний туризм	Змагання
11.	03.07.2023 09.07.2023	Чемпіонат України – пішохідний туризм (старші юнаки, молодші юнаки), IV ранг	Житомир / Житомирська	Пішохідний спортивний туризм	Змагання
12.	19.08.2023 27.08.2023	Чемпіонат України – вітрильний туризм, III ранг	Дніпро / Дніпропетровська	Вітрильний спортивний туризм	Змагання
13.	15.09.2023 18.09.2023	Кубок України – комбінований туризм, III ранг	м. Київ	Комбінований (мульти-туристський) спортивний туризм	Змагання
14.	05.10.2023 09.10.2023	Кубок України – водний туризм (командний), III ранг	Вінниця / Вінницька	Водний спортивний туризм	Змагання
15.	05.10.2023 09.10.2023	Чемпіонат України – водний туризм (старші юнаки, молодші юнаки), IV ранг	Вінниця / Вінницька	Водний спортивний туризм	Змагання
16.	20.10.2023 23.10.2023	Чемпіонат України – скандинавська ходьба (дорослі, старші юнаки, молодші юнаки), III-IV ранг	м. Київ	Скандинавська ходьба	Змагання

Джерело: складено автором за [16]

Вінницька обласна федерація спортивного туризму є громадською організацією, основною метою діяльності якої є сприяння розвитку

спортивного туризму в області, задоволення та захист законних інтересів своїх членів та залучення їх до занять спортивним туризмом [16].

Розвиток дитячого і юнацького туризму координується Міністерством освіти і науки України через Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді (Центр туризму). Центр туризму був створений в 1930 році як Центральна дослідна дитяча екскурсійна станція. У 1964 р. перейменований в Центральну дитячу екскурсійно-туристську станцію, в 1980 р. – в Республіканську станцію юних туристів, з 1991 р. має сучасну назву. Центр туризму здійснює організаційно-масову, інформаційнометодичну, учбово-виховну роботу, спрямовану на подальший розвиток туристсько-краєзнавчої, екскурсійної і оздоровчої роботи з учнями, роботу 96 центрів туризму і краєзнавства учнівської молоді, і станцій юних туристів України.

Центр туризму є організатором в Україні:

- всеукраїнської туристсько-краєзнавчої експедиції учнівської молоді, «Краса і біль України»;
- руху учнівської молоді, за збереження і примноження звичаїв, традицій і обрядів українського народу «Моя земля – земля моїх предків»;
- всеукраїнської історико-географічної експедиції «Сто чудес України»;
- заочної Першості України серед учнівської молоді і студентської, на кращу туристсько-краєзнавчу подорож;
- всеукраїнських змагань по спортивному туризму серед команд учнівської молоді учбових закладів системи Міністерства освіти і науки України;
- всеукраїнського зльоту-змагання юних туристів-краєзнавців – активістів руху учнівської молоді, «Моя земля - земля моїх предків» та ін.

Туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії (МКК) є громадськими органами і створюються з метою проведення консультацій керівників туристських груп із питань організації, підготовки та проведення туристських категорійних і ступеневих походів, експедицій з активними способами

пересування, перевірки готовності туристських груп до зазначених заходів, профілактичної роботи щодо попередження нещасних випадків у походах, оформлення маршрутної документації, а також для розгляду звітів про подорожі та матеріалів па присвоєння спортивних розрядів і звань із туризму.

МКК створюються при обласних федераціях спортивною туризму, а також можуть бути створені при туристських й спортивних клубах та інших закладах, які мають визначений контингент досвідчених туристів-спортсменів [14, с. 37].

Права МКК щодо випуску туристських груп на маршрути певної категорії складності визначаються їх повноваженнями. Повноваження кожної МКК визначаються туристсько-спортивною кваліфікацією її членів та надаються вищестоящою МКК у встановленому порядку. Тому до складу МКК включають найбільш досвідчених туристів, які мають досвід керівництва походами на одну категорію складності вище тієї, що має право розглядати МКК із даного виду туризму.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Дослідження стану та структурних характеристик ринку туристичних послуг в Україні та в світі

Ринок туристичних послуг в Україні протягом 2020-2021 рр. зазнав різкого спаду через пандемію, яка поширилась по світу. Через хворобу багато країн закривають кордони, посилюють обмеження перебування в країні та запроваджують додаткові умови, щоб потрапити до країни. Наразі існує проблема перевищення пропозиції над попитом, тому ціни на туристичні послуги менше, в порівнянні з іншими роками. Якщо розглядати туризм в середині країни, то ситуація також є нестабільною. За період пандемії було введено декілька локдаунів, які обмежували пересування між містами, оскільки обов'язковим є наявність паспорту вакцинації або негативний ПЦР-тест, але багато людей відмовляються від цього.

На жаль, в Україні держава мало підтримує розвиток туризму, тому це негативно сприяє на розвиток міст та економіку країни. Хоча в Україні зберіглося багато історичних, архітектурних та культурних пам'яток, також є велика кількість лісових (с. Берегомет у Чернівецькій обл., с. Рожнятів в Івано-Франківській обл., Рахів, у Закарпатській обл. і багато інших) та водних комплексів (Південь України має вихід до Чорного та Азовського моря) і унікальних природних ресурсів. Підтримка туризму в країні дає змогу залучити нові інвестиції, збільшити кількість відвідувачів та покращити благоустрій країни.

На теперішній час туризм охоплює перелік найважливіших соціально-економічних галузей світової економіки. Розвиток сфери туризму має позитивний вплив на розвиток політичних, соціальних, культурних зв'язків та міжособистісних відносин у міжнародному масштабі. Але туризм має і

негативний вплив, насамперед, на екологічний баланс, тобто руйнування екосистеми, а також через велику кількість авіарейсів (викиди яких поступають у верхні шари атмосфери) поступово змінюється клімат. Рівень захисту екосистеми в першу чергу залежить від держави, прийняті заходи мають вплив на збереження або руйнування екології.

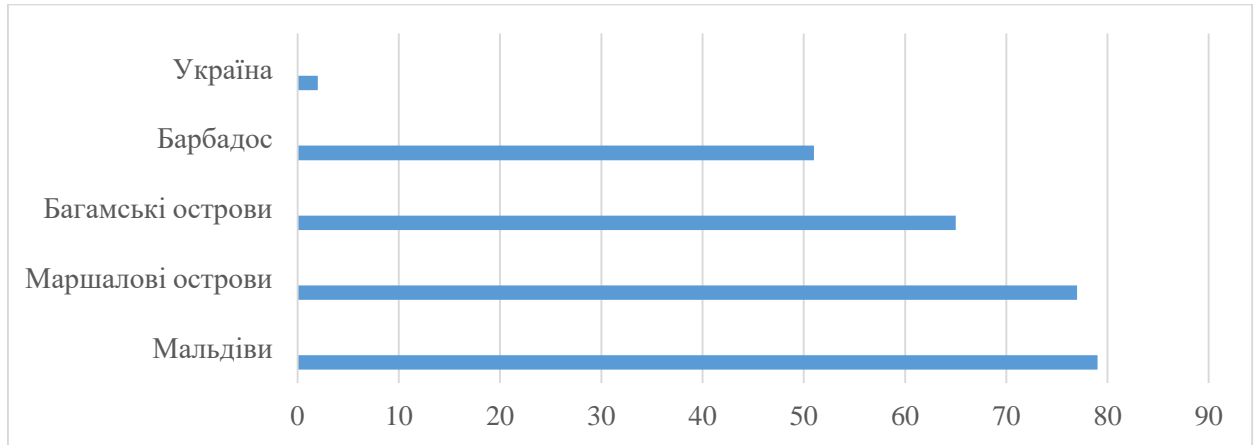

Рис. 2.1. Туризм як частка у загальному обсязі експорту 2020 рік, %

Джерело: складено автором за [4]

Рівень туризму в економіці країн оцінюється також через кількість зайнятого населення. До першої десятки світового рейтингу увійшли країни, які передусім економічно розвинуті і туризм виступає одним з пріоритетних напрямків їх економіки. Все більше країн, що розвиваються та найменш розвинуті країни намагаються використовувати свій туристичний потенціал – наприклад, теплий клімат, архітектурні, культурні багатства та природні ресурси – і піддають їх економічній оцінці.

Наприклад, у 2021 році туристичні фірми мали безліч нових турів для клієнтів у Чорногорію. Для українців ці пропозиції були привабливими через прийнятні ціни, гідні умови відпочинку та для відвідування країни не була обов'язковою вакцинація від хвороби. У найменш розвинених країнах темпи зростання туризму вдвічі вищі, ніж у країн, що розвиваються. Туризм в Україні поступово розвивається, збільшується кількість туристичних господарств, впроваджуються нові закони, які сприяють розвитку туристичної сфери.

Вплив розвитку туризму на розвинуті країни; країни, що розвиваються та найменш розвинуті країни наведено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Вплив туризму на різні групи країни

Грапа країни	Розвиток туризму	
	Переваги	Недоліки
Розвинуті країни	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вдосконалення інфраструктури. 2. Сприяє збереженню культури країни. 3. Збільшення експорту туристичної продукції. 4. Розширення послуг для туристів, а отже, поява нових робочих місць. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Шкідливість для екології. 2. Забруднення країни, через великий потік туристів. 3. Туристи збільшують обсяги споживання обмежених ресурсів
Країни, що розвиваються	<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення робочих місць, 2. Розвиток інфраструктури. 3. Залучення додаткових інвестицій в країну. 4. Розширення великого, середнього та малого бізнесу 5. Прискорює розвиток дорожнього, ресторанного та готельного будівництва. 6. Сприяє збереженню культури країни 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Шкідливість для екології 2. Забруднення країни, через великий потік туристів. 3. Туристи збільшують обсяги споживання обмежених ресурсів
Найменш розвинуті країни	<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення інфраструктури. 2. Створення робочих місць. 3. Скорочення бідності серед населення. 4. Прискорює розвиток дорожнього, ресторанного та готельного будівництва. 5. Розвиток економіки. 6. Сприяє збереженню культури країни 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Шкідливість для екології. 2. Забруднення країни, через великий потік туристів. 3. Туристи збільшують обсяги споживання обмежених ресурсів. 4. Погані умови праці

Джерело: складено автором за [4]

За кількістю туроператорів та туристичних фірм перше місце займає місто Київ, оскільки є столицею України і має велику площу. Місто Миколаїв має дуже невелику кількість туроператорів та туристичних агентств через те, що наявна кількість туристичних фірм задовольняє потреби міста. В Україні існує багато туристичних підприємств, але найбільші і найкращі туристичні фірми за кількістю клієнтів протягом 2019 – 2020 рр. наведені у таблиці 2.3.

На ринку туристичних послуг найбільшу частку займають туристичні підприємства «ANEX Tour», «Join UP» і «TUI Ukraine».

Таблиця 2.2

Найбільші туристичні фірми України протягом 2019 – 2020 рр.

№ з/п	Туристичні фірми	Кількість туристів, осіб	
		2019 рік	2020 рік
1.	ANEX Tour	821 730	511 910
2.	Join UP	1 015 475	449 350
3.	TUI Ukraine	450 000	278 538
4.	Coral Travel	305 000	202 300
5.	TEZ Tour	305 000	198 700
6.	Pegas Touristik	152 000	98 250
7.	Компас	152 200	94 76
8.	TRG	420 000	81 630
9.	Орбіта	15 000	9 667

Джерело: складено автором за [5]

У 2020 році зменшилась кількість клієнтів у кожній туристичній фірмі. Через закриті границі, стрибачий курс та погану політичну ситуацію сфера туристичних послуг як в Україні, так і в світі зазнала різкого спаду. Але туристичним фірмам «ANEX Tour», «Join UP» і «TUI Ukraine» вдалось втриматись на лідируючих позиціях та займати значні частки на ринку. Навіть в умовах карантину клієнти віддають перевагу туристичним фірмам, які надають безпечні та комфортні умови відпочинку. Чим краще репутація на ринку туристичних послуг, тим більше буде клієнтів. Якість надання послуг постачальників з якими працюють фірми, також впливають на репутацію, оскільки клієнти формують цілісну думку про туристичну фірму під час та після відпочинку. Наявність ефективної товарної політики дає змогу керувати продукцією та залишатися на лідируючих позиціях в умовах карантинних обмежень.

Формування товарної політики підприємств має свої особливості, які залежать від місця створення підприємства, традицій, культури та потреб ринку. Тому дослідження товарної політики є актуальним в сфері туристичних послуг. Визначена товарна політика туристичних підприємства «ANEX Tour» та «Join Up» дає змогу оцінити як функціонують підприємства та їх конкурентоспроможність, оскільки вони займають лідируючі позиції на ринку серед багатьох інших туристичних фірм.

Туроператор «ANEX Tour» – велика мережа туристичних агентств по всій Україні і по світу, яка постійно розвивається в міжнародному виїзному туризмі. Спектр цієї компанії широкий, а отже, може задовільнити різні потреби клієнтів, від самих недорогих варіантів до ексклюзивних пропозицій. На теперішній час під цим брендом працюють турагентства в Україні, Казахстані, Німеччині, а в 14 країнах є представництва компанії. Також цей туроператор співпрацює з різними авіакомпаніями як в Україні так і в інших країнах, тому є можливість в бронюванні та купівлі квитків на рейси своєчасно.

Основним видом діяльності підприємства ANEX Tour є надання різних туристичних послуг на різних сегментах ринку (масовий туризм, індивідуальні чи корпоративні поїздки, групові заходи та VIP відпочинок). Головне завдання туроператора «ANEX Tour» – задовольняти потреби клієнтів, а саме надавати якісні тури клієнтам з різними можливостями, потребами та бажаннями. Кожне туристичне агентство випускаючи свої послуги у вигляді турів на ринку, має проаналізувати доцільність цієї послуги відповідно до вимог ринку та потреб клієнтів. Оскільки якість створеної послуги має прямий вплив на формування товарної політики.

Підприємство «ANEX Tour» розробило кілька варіантів тарифів для тура:

- стандартний (переліт або водний чи наземний транспорт, трансфер під час туру, проживання в готелі, певний вид харчування, страховка);
- звичайний (клієнти добираються до країни чи міста самостійно, без трансферу, тільки готель та певний вид харчування);
- путівки зі знижками (різні види послуг, в залежності від путівки);
- тематичні тури (послуги визначаються в залежності обраного тарифу, додатково додаються екскурсії, SPA-процедури, програми для дітей).

За окрему плату можна вибрати різні додаткові послуги. Наприклад, оренду автомобіля, індивідуальні екскурсії, додаткове харчування, відвідування спортивних клубів і т.д. Пропозиції фірми розраховані на широке

коло клієнтів з різним рівнем доходу та побажаннями. Динаміка цін залежить від кількості і якості надання послуг, які входять до туристичного продукту.

Туристична фірма «ANEX Tour» просуває та реалізує свої туристичні продукти за допомогою оформлення вітрин, реклами, електроні розсилки, роздача брошур, організація презентацій для нових туристичний продуктів, комунікаційні заходи залежно від цільової аудиторії. Туристична фірма обрала основні засоби поширення реклами, такі як: реклама на білбордах, в торгових центрах, по телевізору, в транспорті, в журналах, на радіо, в інтернеті, у друковано варіанті роздають брошури, а також використовують рекламу на соціальних сторінка (instagram. facebook). При формуванні товарної політики приймаються рішення стосовно товарного знаку компанії.

Фірма «ANEX Tour» розробила власний товарний знак (логотип компанії), який наділений усіма рекламними функціями для ефективного людського сприйняття та допомагає клієнтам швидко і безпомилково визначити туристичний продукт фірми та дозволяє зменшити витрати на рекламу, якщо створюються нові продукти, оскільки імідж компанії забезпечує розпізнавання якісного продукту.

Компанія має добре сформовані тури з різними послугами, схемами маршрутів, різними видами готелів, харчування, трансферів, екскурсій і т.д., що дає їй конкурентну перевагу в порівнянні з іншими туристичними фірмами. Доречний асортимент фірми сприяє функціонуванню та розвитку компанії.

Основними видами діяльності туристичної фірми «ANEX Tour» є:

1) міжнародний туризм (Болгарія, Єгипет, Греція, Домініканська республіка, Мальдіви, Іспанія, Мексика, ОАЕ, Куба, Туреччина, Танзанія, Туніс, Шрі-Ланка, Андорра).

2) Корпоративні замовлення, стосовно відпочинку за кордоном.

3) Екзотичні поїздки.

4) Лікувально-оздоровчі тури.

5) Групові тури за кордон.

Основними конкурентами туристичної фірми «ANEX Tour» є фірми:

«Join UP» , «TUI» та «Coral Travel». Головним конкурентом «ANEX Tour» є туристична фірма «Join UP».

Туристична фірма «Join UP» – українська фірма, яка заснована у 2001 році. Від моменту заснування туристична фірма пропонувала туристичні пакети від імені інших туроператорів (TEZ Tour, Karyu Tour, Turtess). З 2010 року туристична фірма відмовилась від туристичних пакетів інших компаній і створила перший напрямок – ОАЕ (Дубаї). Також туристична фірма «Join UP» є одним з лідерів по продажам.

Основними видами діяльності туристичної фірми є:

- туристичні напрями для проведення гірськолижних курортах та зимового відпочинку;
- туристичні напрями в країни, де теплий клімат;
- оздоровче-лікувальні тури;
- групові тури;
- організація весільних церемоній за кордом;
- корпоративні поїздки.

Компанія «Join UP» станом на 2020 рік втратила багато перспективних ринків через карантинні умови.

Так, у 2020 році було сконцентровано увагу на 5 туристичних країн, які і стали лідерами за кількістю відвідувачів від туристичної фірми «Join UP» табл. 2. 3.

Таблиця 2.3

**Топ 5 країн за кількістю відвідувачів туроператора «Join UP!»
станом на 2020 рік**

№ з/п	Країна	Кількість туристів, тис. осіб
1.	Єгипет	272 900
2.	Туреччина	93 000
3.	ОАЕ	11 200
4.	Чорногорія	8030
5.	Україна	6 090

Джерело: складено автором за [80]

Різке зменшення кількості доступних напрямів з 50 до 13 стало наслідком всесвітньої пандемії, зменшилась кількість клієнтів і закрили кордони перспективні туристичні країни. Для того, щоб компанія не втратила позиції на ринку та не зазнала великих збитків було прийнято рішення про зміну товарної політики. У 2020 – 2021 роках увагу було зосереджено на нові туристичні країни, де можна було відвідувати без вакцинації, лише з ПЛР-тестом [63].

Для визначення якості функціонування товарної політики підприємства «ANEX Tour» необхідно провести SWOT-аналіз та оцінити сильні і слабкі сторони, можливості та загрози і конкурентоспроможність компанії (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

SWOT-аналіз туристичної фірми «ANEX Tour»

Сильні сторони	Слабкі сторони
Велика клієнтська база; – гарний імідж фірми; – великий вибір туристичного продукту; – налагоджена технологія роботи;	Залежність рівня продажів від сезону; – недостатньо ефективна товарна та маркетингова політика, яка виявляється у відсутності маркетингових досліджень ринку, відсутності маркетингового планування, недостатньо гнучкої цінової політики
Можливості	Загрози
– Збільшення рівня життя населення, відповідно, підвищення пла тоспроможного попиту; – удосконалення якості обслуговування клієнтів; – вихід на різні туристичні ринки; – розробка інноваційних турів; – розвиток нових напрямів діяльності.	– Різкі коливання валютного курсу; – жорстка конкуренція; – зміни у потребах, можливостях та уподобаннях клієнтів; – погіршення політичних відносин із іншими країнами; – збільшення конкурентів; – зміни у державному законодавстві; – економічний спад в країні, де продаються послуги

Джерело: складено автором за [63]

Для кожної фірми важливо досягнути успіхів в діяльності, бути лідером серед конкурентів, мати великий прибуток, велику клієнтську базу та гарний імідж, а отже необхідно формувати позитивну ділову репутацію і оцінювати

ефективність функціонування товарної політики підприємства. Визначити зміни ринку та потреби клієнтів можна за допомогою аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища. Дослідження внутрішнього та зовнішнього середовища фірми дозволяє проаналізувати складові із якими фірма перебуває у безпосередній взаємодії. Фірма може впливати на характер і зміст взаємодії певних складових, а тоді й може створювати додаткові можливості для ефективної діяльності та уникнення загроз у подальшому існуванні фірми.

В Україні існує багато туристичних фірм, але станом на 2021 рік підприємство «ANEX Tour» займає лідируючу позицію. За допомогою матриці Глайстера можна визначити та проранжувати існуючі проблеми у діяльності підприємства «ANEX Tour», які впливають безпосередньо на товарну політику при розробці заходів за для покращення функціонування (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Матриця Глайстера підприємства «ANEX Tour»

Суть проблеми	Прояви проблеми	Рекомендації, щодо вирішення проблеми
Не вистачає приміщень для розширення філій підприємства як в Україні, так і за її межами	Зниження прибутку, клієнтів та обсягів продажу	Створення додаткового відділу маркетингу для визначення розташування приміщень. Придбання чи оренда приміщення. Розвиток надання послуг онлайн
Пропущені можливості. У працівників немає можливості та/або досвіду для реалізації свого потенціалу. Відсутність новизни	Погана поінформованість про ринок туризму в Україні або в іншій країні, конкурентів, уподобань клієнтів	Удосконалення товарної політики та маркетингової стратегії. Прийом на роботу працівників з досвідом роботи
Не зацікавленість у клієнтах, безініціативність, неухважність, відсутність мотивації.	Зниження рівня обслуговування, втрата дрібних клієнтів, зменшення обсягу продажів.	Мотиваційні заходи: корпоративні, знижки на тури для працівників, премії, підвищення заробітної плати з кожним роком роботи.
Зношення техніки, застаріле програмне забезпечення	Неправильне оформлення покупок, ведення звітів	Придбання нового обладнання та ліцензійного програмного забезпечення

Джерело: складено автором за [63]

На українському ринку туристичних послуг існує висока конкуренція серед туристичних фірм. Можна обрати будь-який тур з різними можливостями та за різними ціновими категоріями. Отже, за аналізом середовища фірми можна визначити багато чинників, які впливають на діяльність і розвиток підприємства, такі як економічні, політичні, екологічні та частково технологічні. Діяльність туристичних агентств на пряму залежить від коливань попиту і таким чином зменшується конкурентоспроможність через відсутність клієнтської бази або не достатнє використання можливостей підприємства. Також на діяльність підприємства мають значний вплив постачальники, оскільки вони супроводжують клієнтів під час туру.

Отже, завдяки матриці Глайсера вдалось визначити основні важливі проблеми, які мають безпосередній вплив на діяльність підприємства. Вирішення цих проблем методами, які наведені в таблиці дає змогу усунути недоліки, вдосконалити товарну політику та сприяти розвитку діяльності туристичної фірми «ANEX Tour». Основна мета товарної політики – це зробити туристичний продукт конкурентоспроможним для ринку туристичних послуг.

Таким чином, ефективно сформована товарна політика фірми дає можливість створити гарну репутацію компанії, а отже, і зменшити витрати на рекламу, якщо виходить новий продукт; сформувати асортимент товарів або послуг; підтримувати конкурентоспроможність вже існуючих товарів та розробити стратегію, щодо діяльності підприємства. Коли турист обирає напрямок подорожі, він порівнює можливі напрямки з їхніми пакетами послуг, і вибирає той, який найкраще відповідає його потребам. Відповідно туристичні напрями, кожне з яких пропонують відносно схожий набір послуг, знаходяться у жорсткій міжнародній конкуренції. У довгостроковій перспективі досягнуть успіху ті туристичні фірми, хто оптимально використовує свої сильні сторони та позбавляється слабких.

1.3. Гірськолижний туризм, як найпопулярнішим вид спортивно–оздоровчого туризму

Найпопулярнішим та найбільш масовим видом спортивно–оздоровчого туризму є гірськолижний. Україна має наявні природні ресурси та передумови для розвитку цього виду туризму. На території України гірськолижний туризм розвивається у Карпатському регіоні, на території якого розташовані невисокі, вулканічного походження, середньою висотою близько 1200–1400 м Карпатські гори. Найвища точка знаходиться в районі сел Ясиня і Яблуниця – гора Говерла – 2061 м. Поруч розташовані всі двухтисячники Українських – Бребенескул (2032 м), Піп Іван Чорногорський (2028 м), Петрос (2020 м), Гутин Томнатик (2016 м), Ребра (2001 м), які зосереджені на масиві Чорногора. Гірські вершини покриті снігом близько 5 місяців протягом року, мають зручні гірські схили і тому на території всіх чотирьох областей є всі умови для розвитку гірськолижного туризму [73, с. 141].

Важливою складовою є також необхідна туристична інфраструктура – добре обладнані гірськолижні траси, підйомники та маршрути, наявність снігогенеруючого обладнання, пунктів прокату гірськолижного спорядження, а також достатня кількість готелів, туристичних комплексів, інших місць проживання, місць харчування, які з кожним роком покращуються на гірськолижних курортах.

Карпатський регіон поділяється на 2 частини – Прикарпаття і Закарпаття. Прикарпаття – це Львівська, Івано-Франківська і Чернівецька області, а Закарпаття – Закарпатська область.

Гірськолижний туризм розвивається в 19 районах областей Карпатського регіону. Найбільша їх кількість зосереджена на території Закарпатської області – 8, що по Карпатському регіону становить 42 %, по чотири гірськолижних району мають Івано-Франківська та Чернівецька області, що в процентному співвідношенні складає 21 %, а на території Львівської області розташована найменша кількість гірськолижних районів – 3, що становить 16

% від території регіону (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Характеристика інфраструктури по областям Карпатського регіону

№ з/п	Область	Кількість гірськолижних трас	Кількість підйомників	Кількість засобів розміщення
1.	Закарпатська	78	60	142
2.	Івано-Франківська	86	39	204
3.	Львівська	60	37	83
4.	Чернівецька	24	18	46

Джерело: складено автором за [1]

Найбільш розвинені гірськолижні райони серед туристів – це Яремчанський в Івано-Франківській; Рахівський, Міжгірський, Великоберезнянський та Воловецький в Закарпатській; Сколівський у Львівській та Вижницький у Чернівецькій областях, тому що вони розташовані у найвищих ділянках гір та саме в них знаходяться великі добре обладнані гірськолижні курорти. Найбільша кількість гірськолижних курортів знаходиться в Закарпатській області – 16, що в процентному співвідношенні становить 42 %. По районах їх розподіл такий: в Міжгірському – 6, в Рахівському – 3, в Великоберезнянському – 2, по одному в Мукачівському, Тячинському, Перечинському, Воловецькому та Хустському.

Друге місце займає Івано-Франківська область з кількістю 9, що становить 24 % від Карпатського регіону. Найбільша їх кількість в Яремчанському – 4 та Косівському районах – 3, Верховинський та Долинський райони мають лише по одному курорту. На третьому місці знаходиться Львівська область – 8 курортів, що становить 21 %. Сколівський район зосереджує найбільшу їх кількість – 6, а Турківський та Миколаївський – по одному.

Чернівецька область посідає останнє місце за кількістю гірськолижних курортів – 4, що в процентному співвідношенні становить 13 %. По одному курорту мають Герцаївський, Вижницький, Путильський та Новоселицький райони. В Україні є достатня кількість гірськолижних курортів, деякі з них

обладнані по міжнародним стандартам. Найзначнішими гірськолижними курортами у Івано-Франківській області є Буковель; Закарпатській – Драгобрат, Пилипець та Красія; Львівській – Славське та Тисовець; Чернівецькій – Мигове. Важливим показником є інфраструктура гірськолижних курортів, яка включає кількість трас, підйомників та засобів розміщення.

Найбільшу кількість гірськолижних трас має Івано-Франківська область – 86, що в процентному співвідношенні становить 35 %. Другу позицію займає Закарпатська область – 78, що становить 31 %, третю – Львівська область – 60, що становить 24 %, а найменшу кількість трас має Чернівецька область – 24, що дорівнює 10 %.

Найбільшу кількість гірськолижних підйомників має Закарпатська область – 60, що в процентному співвідношенні становить 39 %. Другу позицію займає Івано-Франківська область – 39, що дорівнює 25 %, третю позицію – Львівська область – 37, що становить 24%, а найменшу кількість підйомників має Чернівецька область – 18, що дорівнює 12 %. Найбільшу кількість засобів розміщення має Івано-Франківська область – 204, що в процентному співвідношенні становить 43 %. (табл.2.7).

Таблиця 2.7

Кількість трас на найвідоміших курортах гірськолижного туризму в Україні

№ з/п	Назва курорту	Кількість трас
1.	Буковель	62
2.	Плай	6
3.	Драгобрат	20
4.	Пилипець	11 + зона фрірайду
5.	Буковиця	2
6.	Славське	12

Джерело: складено автором за [1]

Другу позицію займає Закарпатська область – 142, що дорівнює 30 %, третю позицію – Львівська область – 83, що становить 17 %, а найменшу кількість засобів розміщення має Чернівецька область – 46, що дорівнює 10 %.

Структура засобів розміщення на територіях курортів дуже різна. Найбільш поширені готелі, приватні пансіони та міні-готелі. Їх доля в структурі засобів розміщення складає 80 %. До інших відносяться туристичні комплекси, бази відпочинку, комплекси відпочинку, мотелі та пансіонати. В результаті проведеного аналізу можна дати оцінку розвитку гірськолижного туризму в областях Карпатського регіону.

Як видно з табл. 2.8, лідерами з розвитку гірськолижного туризму є Закарпатська та Івано-Франківська області. Закарпатська область є лідером за кількістю районів, курортів та підйомників, а Івано-Франківська – за кількістю гірськолижних трас та засобів розміщення. Закарпатська область за умови розвитку інфраструктури має можливість стати лідером вітчизняного гірськолижного туризму.

Таблиця 2.8

Рейтинг областей Карпатського регіону з розвитку гірськолижного туризму

№ з/п	Області	Місце області за кількістю гірськолижних					Інтегральна оцінка
		Районів	Курортів	Трас	Підйомників	Засобів розміщення	
1.	Закарпатська	1	1	2	1	2	1,4
2.	Івано-Франківська	2	2	1	2	1	1,6
3.	Львівська	3	3	3	3	3	3
4.	Чернівецька	4	4	4	4	4	4

Джерело: складено автором за [75]

Третю позицію за усіма показниками займає Львівська область, а четверту – Чернівецька (табл. 2.8).

Одним з показників аналізу гірськолижного туризму є доступність цінової політики на проживання, а також прокат спорядження та вартість одного підйому на вершину.

Вартість проживання на гірськолижних курортах Карпат дуже різниться залежно від засобу розміщення (готель, приватний пансіон, міні-готель, туркомплекс, база відпочинку), рівня інфраструктури та якості пропонованих послуг. Найдорожче проживання представлено на таких курортах, як Буковель, Драгобрат, Красія, Славське, Тисовець, Мигово.

Середню вартість прокату спорядження надають курорти Красія, Сонячна Долина, Славське, Мигово, Драгобрат, Плай, Ворохт. Найнижча вартість спорядження спостерігається на курортах Яремча, Пилипець та Тисовець.

Буковель – найбільший гірськолижний курорт у Східній Європі.

В Буковелі 60 км трас, 100% осніження, snow-парк, комфортабельні готелі, ресторани, спа- та медичні центри, магазини сувенірів та екіпіровки, дитячий клуб, лижна школа, нічні клуби, боулінг - все для катання, розваг та здоров'я.

На сьогоднішній день Буковель – це безумовно дуже відомий курорт, куди приїжджають не тільки туристи з нашого краю, а й з-за кордону, куди приїжджають зайнятися активним відпочинком та помилуватися гірськими ландшафтами карпатського регіону. Буковель підходить як для професіоналів, так і для новачків. Катанням можна насолодитися навіть якщо видалася зима без снігу, чому сприяє наявність снігових гармат, є пункти прокату спорядження та клубні карти. Доріжки освітлюються в темний період доби та мають протяжність понад 50 км, доступні різноманітні розважальні заклади та кафе.

Серед доступних розваг – озеро з підігрівом, альпайн-мотузковий парк (Alpine Park), ковзанка, екскурсії на ратраках, тури на квадроциклах і сноубайках, прогулянки на собачих упряжках, пейнтбол, прогулянки на конях, рафтинг, екстрим-парк та інші.

Таблиця 2.9

Основні готелі ТК «Буковель» та їх цінова політика

№ з/п	Назва готелю	Опис готелю	Харчування	Вартість проживання, грн.
1.	Готель «Діамант»	Знаходиться в 100 метрах від канатно-крісельної дороги, бугельного підйомника та навчального мультиліфта ТК «Вершина Карпат». Готель розрахований на 76 чоловік проживаючих	У вартість проживання входить дворазове харчування (сніданок + вечеря)	2 місний стандарт 2000-3200 грн. в залежності від сезону
2.	Готель «Grand Lion»	Готель розрахований на 72-х чоловік проживаючих, знаходиться у центральній частині курорту Драгобрат, в 5-ти хвилинах ходьби до підйомників ТК «Карпатська Чайка», та в 5-ти хвилинах ходьби до підйомників ТК «Вершина Карпат»	У вартість проживання входить дворазове харчування (сніданок + вечеря)	900 грн. з особи, діти до 10-ти років 450 грн.
3.	Готельний комплекс «Велика ведмедиця»	Розташований біля підніжжя гори Стіг, в 150-х метрах від підйомника. Комплекс складається з двох споруд (готелю та міні-готелю). Готель має прямий вихід на лижні схили	У вартість проживання входить дворазове харчування (сніданок + вечеря)	650 грн. з особи
4.	Готельно-ресторанний комплекс «Адреналін»	Найновіший та наймасштабніший заклад Драгобрату, знаходиться на висоті 1350 м над рівнем моря. Готель нараховує 75 комфортабельних номерів та розрахований приблизно на 140-200 осіб. Затишні номери оснащені сучасним устаткуванням у кожному номері. На території комплексу розташовані зали для проведення тренінгів, майстер класів, семінарів та конференцій	У вартість проживання входить сніданок	2 місний стандарт 2000-3000 грн. в залежності від сезону

Джерело: складено автором за [1]

В сезон на курорті функціонують 16 сучасних витягів з загальною пропускною здатністю 34700 осіб/год. Одночасно, комфортно на схилах курорту можуть кататись до 15000 осіб.

Основні характеристики ТК «Буковель»: кількість трас: 63, довжина трас: від 300 до 2353 м., класифікація трас: сині, червоні, чорні, перепад висот: від 40 до 285 м., є спортивні траси для слалому-гіганта і могула (№ 1B), 16 витягів: 11 – чотирикрісельні, 1 – двокрісельний (№ 2), 1 – трикрісельний, 1 – бугель (№ 6), мультиліфти: 2.

На засніженій трасі в Буковелі в березні 2023 року відбувся чемпіонат України з біатлону – головна зимова подія із захопливими гонками та боротьбою до самого фінішу. Програма змагань включала суперспринт, коротку індивідуальну гонку, масстарт, а також змішану естафету.

Рис. 2.2. Карта-схема ТК «Буковель», с. Поляниця, Івано-Франківська область

Джерело: складено автором за [1]

В таблиці 2. 9. представлені середні ціни проживання на гірськолижних курортах України.

Найдорожчі послуги надаються у ГК «Буковель» – 300 та 230 грн за прокат спорядження класу С та один підйом відповідно, тому що гірськолижне спорядження та якість підйомників відповідає міжнародним стандартам.

Ski-пас – це електронний пропуск на підйомники у вигляді пластикової чи паперової картки. Картка містить мікročіп, на який під час покупки вноситься необхідна інформація, така як термін і зона дії ski-пасу та особисті дані про конкретну людину, тому цей пропуск не можна нікому передавати.

Система автоматично зчитує всі необхідні дані під час проходження лижника на підйомник. Для пропуску з терміном дії більше тижня потрібна фотографія, яку можна зробити на стійці продажу або зісканувати з паспорта.

Купити ski-пас можна в касах біля нижньої станції будь-якого підйомника або в офісах продажів, наприклад, на центральній площі міста, в пунктах прокату гірськолижного спорядження або оформити на рецепції готелю. Також придбати ski-пас можна у місцевого представника туроператора, який організовує відпочинок, що дозволить зекономити час, якщо готель знаходиться далеко від підйомників.

Ski-пас відрізняються залежно від зон їх дії. Якщо гірськолижний регіон досить великий і має декілька областей катання, то можна придбати ski-пас на окремі зони. Також можна купити ski-пас з обмеженим районом дії. Це вигідно у випадку, якщо за час відпочинку не встигнете покататися скрізь. Зазвичай ski-пас дає право проїзду і на лижних автобусах, що курсують між підйомниками регіону.

Існують різні терміни дії ski-пасу. Його можна придбати на першу або другу половину дня, а можна на весь сезон. Є варіант ski-пасу, по якому можна кататися, наприклад, 7 днів з 10, якщо ви хочете ще й мати час на пасивний відпочинок і трохи зекономити.

Найпопулярнішим є ski -пас на термін від 1 до 14 днів. Окрім того, можна купити ski-пас на певну кількість підйомів або оплачувати кожен підйом окремо, придбавши квиток біля нижньої станції підйомника.

Це зручно для тих, хто тільки навчається кататися або хто піднімається в гори не лише, щоб покататися, а й погуляти, відпочити і пообідати на терасі кафе.

Таблиця 2.10

**Тарифи на ski-паси в ТК «Буковель» 2022-2023 рр.
(у високий сезон 19.12.22 - 01.01.23; 07.01.23 - 16.03.23)**

№ з/п		Тариф, грн.		
		Загальний	Пільговий	VIP
1.	1 підйом оглядовий	200	150	400
2.	1 підйом	300	200	600
3.	1 підйом мультиліфт	100	70	
4.	3 години	800	550	1600
5.	Перша половина дня (08:30 - 13:30)	1000	700	2000
6.	Друга половина дня (11:30 - 16:30)	1050	750	2100
7.	Вечірнє катання (15:00 - 19:30)	500	350	1000
8.	1 день (08:30 - 19:30)	1300	900	2600
9.	2 дні	2550	1800	5100
10.	3 дні	3650	2550	7300
11.	4 дні	4750	3300	9500
12.	5 днів	5750	4000	11500
13.	6 днів	6450	4500	12900
14.	7 днів	7250	5050	14500

Джерело: складено автором за [1]

На ТК «Буковель» невикористаний ski-пас або його частина на інший день не переноситься. Кошти за невикористаний або частково використаний ski-пас не повертаються. Ski-паси є власністю покупців, використовувати їх мають право лише вони.

При проході через турнікети діють п'ятихвилинні затримки, тому передача картки перед турнікетом іншим особам буде розцінюватись, як шахрайство та створення незручностей для інших наших клієнтів. Адміністрація курорту залишає за собою право вживати заходи щодо запобігання такому явищу, аж до вилучення ski-паса у порушника. У ТК «Буковель» діє правило – один ski-пас в одні руки.

З метою запобігання зчитування зайвої інформації забороняється при проходженні турнікетів тримати при собі більше 1 ski-паса, а також передавати ski-паси через турнікет.

Діти до 6 років проходять з батьками безкоштовно. Діти від 6 до 12 років (включно), пенсіонери, ліквідатори ЧАЕС з діючим посвідченням, учасники війни, учасники АТО, люди з інвалідністю (за наявності підтверджуючого

документа з фотографією), мають право на отримання 30% знижок на ski-паси, за умови пред'явлення оригіналу документу, що засвідчує право на пільгу (посвідчення УБД, свідоцтво про народження, тощо). Фото-фіксація представників пільгових категорій є обов'язковою. Знижка не розповсюджується на клубні карти, акційні пропозиції. Пільги доступні лише громадянам України. Вартість заміни стандартних ski-пасів на носії: KeyTix – 50 грн., KeyCard – 90 грн., PrimeCard – 200 грн.

Клубна картка “BRILLIANT” - безлімітні можливості для вашого VIP катання та VIP відпочинку на курорті. Картка “BRILLIANT” дає своєму власнику можливість безлімітного катання протягом діючого зимового сезону. Також, картка дає можливість швидкого проходження до витягів через всі турнікети курорту, в тому числі через VIP турнікети.

Вартість картки “BRILLIANT” 23 250 грн. Термін дії картки 1 зимовий сезон. Клубну картку можна буде придбати й на наступний зимовий сезон згідно актуальної на той момент ціни [1].

На території ТК «Буковель» діють 16 прокатних пунктів гірськолижного спорядження. В прокатах представлені колекції провідних брендів світу "Fischer", "Rossignol", "Salomon", "HEAD" та "Alpina".

Спорядження в прокатах поділено на категорії відповідно до класу та стану:

- Категорія А – спорядження високого класу. Користуються попитом у експертів лижного спорту, спортсменів та професіоналів.
- Категорія В – висококласне, нове спорядження та спорядження з колекцій 2-3 річної давності. Лижі в даній категорії менш жорсткі, ніж в категорії А і прекрасно пасують досвідченим лижниками та тим, хто оцінює власний рівень катання на високому рівні.
- Категорія С – спорядження з колекцій 3-5 річної давності. Оптимальний вибір в сегменті "ціна-якість".
- Категорії D1, D2 – гірськолижне спорядження для дітей зростом до 140 см.

– Категорія D1 – нове спорядження та спорядження з колекцій 2-3 річної давності; D2 - моделі 3-5 річної давності.

Таблиця 2. 11

Ціна за прокат спорядження (лижі, комплект з черевиками, палицями, шоломом) в ТК «Буковель», грн.

Категорія спорядження	Кількість днів прокату спорядження						
	1	2	3	4	5	6	7
A	560	1080	1530	1910	2260	2550	2780
B	360	680	960	1210	1410	1600	1740
C	230	430	600	760	890	1010	1090
D1	250	480	680	850	1000	1130	1230
D2	180	330	460	580	690	780	840

Джерело: складено автором за [1]

Все гірськолижне спорядження проходить регулярний сервіс і є комфортним та безпечним для катання.

Таблиця 2.12

Ціни на послуги гірськолижного сервісу в ТК «Буковель»

№ з/п	Послуга	Вартість, грн.
1.	Повний сервіс (заправка поліетиленом, шліфування та вирівнювання ковзної поверхні на станку, заточка кантів, полірування, нанесення та зняття парафіну)	880
2.	Повний сервіс (заправка поліетиленом, шліфування та вирівнювання ковзної поверхні на станку, заточка кантів, полірування, нанесення та зняття парафіну)	630
3.	Верстатне заточування кантів лиж	380
4.	Верстатне заточування кантів сноуборду	310
5.	Встановлення гірськолижних кріплень	190
6.	Встановлення сноубордичних кріплень	130
7.	Перестановка носка (п'яти) гірськолижного кріплення	230
8.	Гаряча заправка лиж парафіном	190
9.	Гаряча заправка сноуборду парафіном	250

Джерело: складено автором за [1]

Драгобрат - єдиний високогірний гірськолижний курорт зимових видів спорту і літнього відпочинку України, розташований на висоті 1400-1700 м. над рівнем моря Свидовецького хребта Карпатських гір, Закарпатської області, Рахівського району, в 10 км. від селища Ясіня.

Сезон катання на лижах на «Драгобраті» починається з листопада й інколи триває до середини травня. Гірськолижний курорт може похвалитись загальною довжиною трас в 10 км. Мінімальна їх довжина складає 300 метрів, а максимальна – 2 кілометри. Загалом «Драгобрат» має 20 гірськолижних трас, з різним рівнем складності, тут ви знайдете як «зелені» траси для новачків, так і «червоні» й «чорні» для справжніх професіоналів. Проте спусків для початківців тут всього декілька. З гір Перший Жандарм, Стіг та Близниці донизу простягаються 5 чудових «чорних» трас.

Рис. 2.3. Карта-схема ТК «Драгобрат», Закарпатська область

Джерело: складено автором за [22]

На жаль, гірськолижний курорт не має єдиного скі-паса, це зумовлено тим, що на горі підйомники належать різним операторам. За рахунок цього ціни, як і самі тарифи, різняться. В одних є безлімітні абонементи на день, а в інших максимальний пакет включає в себе тільки 50 підйомів. Тому будьте уважними при купівлі тарифів.

На «Драгобраті» працюють наступні підйомники: 5 мультиліфтів - 100, 250 та 3300 метрів; 2 бугельних - обидва по 1000 метрів («Драгобрат-1» та

“Драгобрат-2”); крісельний - 1500 метрів (“Вершина Карпат”); крісельний - 1200 метрів (“Карпатська Чайка”); 2 бугельних - обидва по 800 метрів (“Вершина Карпат” та “Оаза”); бугельний - 250 метрів (“Дзвонар”).

Таблиця 2. 13

Основні готелі ТК «Драгобрат» та їх цінова політика

№ з/п	Назва готелю	Опис готелю	Харчування	Вартість проживання, грн.
1.	Готель «Діамант»	Знаходиться в 100 метрах від канатно-крісельної дороги, бугельного підйомника та навчального мультиліфта ТК «Вершина Карпат». Готель розрахований на 76 чоловік проживаючих	У вартість проживання входить дворазове харчування (сніданок + вечеря)	2 місний стандарт 2000-3200 грн. в залежності від сезону
2.	Готель «Grand Lion»	Готель розрахований на 72-х чоловік проживаючих, знаходиться у центральній частині курорту Драгобрат, в 5-ти хвилинах ходьби до підйомників ТК «Карпатська Чайка», та в 5-ти хвилинах ходьби до підйомників ТК «Вершина Карпат»	У вартість проживання входить дворазове харчування (сніданок + вечеря)	900 грн. з особи, діти до 10-ти років 450 грн.
3.	Готельний комплекс «Велика ведмедиця»	Розташований біля підніжжя гори Стіг, в 150-х метрах від підйомника. Комплекс складається з двох споруд (готелю та міні-готелю). Готель має прямий вихід на лижні схили	У вартість проживання входить дворазове харчування (сніданок + вечеря)	650 грн. з особи
4.	Готельно-ресторанний комплекс «Адреналін»	Найновіший та наймасштабніший заклад Драгобрата, знаходиться на висоті 1350 м над рівнем моря. Готель нараховує 75 комфортабельних номерів та розрахований приблизно на 140-200 осіб. Затишні номери оснащені сучасним устаткуванням у кожному номері. На території комплексу розташовані зали для проведення тренінгів, майстер класів, семінарів та конференцій	У вартість проживання входить сніданок	2 місний стандарт 2000-3000 грн. в залежності від сезону

Джерело: складено автором за [80]

Обов'язковим елементом характеристики гірськолижного туризму є наявність туристичних потоків. Лідером за кількістю відвідувань є курорт Буковель – 1,5 млн туристів з України, Молдови та інших країн. Також популярністю користується курорт Славське з кількістю туристів 0,6 млн чол. і молодий та перспективний курорт Тисовець з 0,035 млн туристів. Аналізуючи гірськолижний туризм в Україні, можна зробити висновок, що цей вид туризму являє собою основу розвитку туризму в Україні у зимовий період.

2.3. Використання водних ресурсів України для організації та розвитку спортивного туризму на воді

Україна має досить густу річкову систему та значну кількість річок придатних для проведення водних туристських походів як на розбірних, так і на надувних човнах різних класів. Усього річок із довжиною понад 100 км в Україні 123, а великих рік (довжина понад 500 км) - 14.

Усі ріки України відносяться до одного кліматичного типу – переважно снігового живлення з весняною повінню. Однак, через різноманітність ландшафтів, ріки різних регіонів України сильно відрізняються між собою за похилом русла, характером течії, наявністю та складністю перешкод, сезонним режимом тощо, що дозволяє поділити їх за туристсько-спортивною складністю на три групи – ріки низовин, ріки височин, ріки Карпатського регіону.

До першої групи – ріки низовин – відносяться ріки Придніпровської, Поліської низовин та Полтавської рівнини. Це такі ріки як Дніпро з його правою притокою р. Пріп'ять (яка, в свою чергу, приймає праві притоки – ріки Стир, Стохід та інш.) та лівими притоками – Десна з Сеймом та Остром, Сула. Псел, Ворскла. а також ріки басейну Сіверського Донця. Ці річки течуть по місцями заболоченій рівнині, мають безліч заток та стариць. Живлення – змішане, і хоча снігове живлення у них стоїть на першому місті, викликаючи

весняну повінь, значну роль грають також ґрунтові та дощові води. Рівень води впродовж сезону туристських сплавів змінюється у незначній мірі. Похійл русла не перевищує кількох сантиметрів на кілометр, течія слабка, її швидкість не перевищує 2-4 км/год.

На цих ріках можливе проведення водних походів до 1 категорії складності. Їх проходження доступне для туристів початківців, і маршрути по них рекомендовані для самостійної розробки, через що до класифікації вони не включені

Для більшості перерахованих річок рекомендується сплав на байдарках, хоча не виключається і сплав на надувних човнах та розбірних надувних катамаранах

До другої групи відносяться ріки височин, а саме ті, що протікають з межох Волинської, Придніпровської, Подільської та Передкарпатської височин Це праві притоки р.Прип'ять - рр.Горинь, Случ, Тетерів. Уж, притока Дніпра - р. Рось, ріки басейну Південного Бугу, у т.ч., рр. Бужок, Гірський та Гнилий Тікич. Синюха, Уманка, а також верхів'я р.Дністер та її ліві притоки рр. Збруч, Смотрич, Жванець, Жванчик.

Русла цих річок перетинають виходи різних за стійкістю гірських порід, через що в них утворюють численні пороги та перекати. Похил русел цих рік є значно більшим - від 0,4 до 1 м/км русла. Живлення - змішане, але снігове живлення у них стоїть на першому місці, викликаючи весняну повінь під час танення снігу. Тривалі дощі можуть викликати значні паводки. Стік багатьох річок в значній мірі зарегульовано греблями, тому рівень води у них впродовж сезону сплаву за звичайних умов мало змінюється.

Наша держава володіє великим потенціалом у розвитку водного туризму, основою якого є 163 річки довжиною понад 100 км. Практично безмежні можливості відкриваються у розвитку водних мандрівок з Європи через Дунай і притоки Вісли до Дніпра, Дністра, Південного Бугу тощо. Україна має понад 70 тис. річок, тисячі озер і водосховищ, її територія омивається двома морями. Існують і підземні водостоки в печерах, які

простягаються на сотні кілометрів і майже недосліджені. Густота річкової мережі в різних регіонах суттєво відрізняється, що зумовлено кліматичними особливостями і характером рельєфу [69].

Водний спорт також може похвалитися своєю популярністю серед населення України. Наша держава має густу річкову систему, яка налічує близько 70 тисяч річок, що придатні для здійснення водних походів. 7% території займають річки, протяжність близько 500 км, а на інші 93 % припадають ріки, які мають довжину понад 100 км. Річки України поділяються на 3 групи, що наведено на рис. 2.4.

Рис. 2.4. Річки України

Джерело: складено автором за [69]

Отже, перша група річок – це гірські, які займають 20 %, наступна група – річки низовин (38 %) і остання – річки височин, які відповідно займають 42 % усієї річкової системи. А далі розглянемо найдовші річки нашої держави (табл.2.5).

Найдовшою річкою України є Дніпро. Але це не лише річка, яка є найбільшою, вона також вважається найголовнішою річкою держави, тому що близько 70% населення користується водою з Дніпра, а понад 60% кораблів нею пропливає.

Найбільш поширені водні маршрути серед туристів – це маршрути II та III категорій складності, тому що вони пропонують перешкоди у вигляді водних порогів та є більш екстремальними та захоплюючими порівняно з маршрутами I категорії складності. Найбільш поширені річки для сплаву та інших видів водного туризму – це Черемош, Случ, Смотрич, Прут, Чорна Тиса та ін. Вони відрізняються категорією складності, тому розраховані як на початківців, так і професіоналів [31].

Таблиця 2.14

Параметри акваторій для рекреаційного використання

Параметр акваторії	Купання	Веслування	Байдарки й каное	Академіч на гребля	Водні лижі	Моторний спорт	Вітрильний спорт
Площа (га) бажана	5	100–500	500	–	100–500	100–500	300–900
Площа (га) мінімальна	–	1	30	–	–	30–50	50–100
Довжина (м) бажана	50	2200	2200–5000	2500–3000	1500	1600–15000	1850–2500
Довжина (м) мінімальна	25	1100–1200	1000–1100	–	–	750–1000	500
Ширина (м) бажана	25	90–100	900–2000	140–200	200	200–2000	200–2000
Ширина (м) мінімальна	5–11	30–100	30–200	120	–	50–200	200
Глибина (м) бажана	1,4–1,8	2–3	2–5	3	–	3–5	1,2–2,0
Глибина (м) мінімальна	0,5–0,6	0,75	0,75–1,50	2,5–3,0	–	1,5–2,0	1,0–1,2

Джерело: складено автором за [31]

Водний туризм – різновид активного туризму. Водні подорожі і сплави проводяться зазвичай на туристських судах (як правило, грібних розбірних байдарках, катамаранах, плотах, човнах та ін.) по річках, струмках, морях і водосховищах.

Особливостями водного туризму є:

- вибір цільових рекреаційних і пізнавальних об'єктів;
- визначення маршруту, його протяжності і тривалості;
- визначення місць організації привалів; розробка графіка походу;
- вибір оптимального варіанту матеріально-технічного забезпечення і комплектування груп;
- вибір засобів пересування (човни, байдарки, каное і т.п.);
- вибір режиму харчування і оптимального раціону харчування;
- розподіл обов'язків кожного члена групи [30, с. 173].

Розрізняють декілька підвидів водного туризму: сплав по річках рафтинг, вітрильний туризм, каякінг, каньйонінг (подолання каньйонів без допомоги плаваючих засобів), віндсерфінг, вейкбордінг.

Сплав по річках – це вид водного туризму, що останнім часом набирає популярність. Він передбачає переміщення вниз за течією. Зазвичай це здійснюється на байдарках, катамаранах, плотах, гумових човнах.

Байдарка – це маломірне легке судно, що приводиться в рух веслом. Розділяють байдарки на спортивні та туристичні, а також за місткістю: одно-, дво- та тримісні.

Катамаран – це двокорпусне судно, обидва корпуси якого з'єднані між собою рамою. Є сплавні катамарани, використовувані для сплаву по річках та вітрильні для подорожей, в тому числі і морських, під вітрилом.

Плоти мають різну конструкцію і рухаються за допомогою потоку води з невеликою швидкістю.

Рафтинг – це той же сплав по річці, але в більш екстремальному виді. Для нього використовується спеціальне надувне судно – «рафт», яке і дало назву цьому виду водного туризму. Рафт – дуже стійкий і високопрохідний, зазвичай розрахований на 6-8 чоловік. Зазвичай сплав відбувається у бурхливих водах гірських річок.

Рафтинг – це командний вид спорту. У кожного в команді своя функція і від злагодженості дій усіх учасників залежить успішне та безпечне подолання маршруту.

Таблиця 2.15

Популярні місця рафтингу України

№ з/п	Регіон	Річка	Пороги	Категорія складності	Період	Особливості
1.	Івано-Франківська область	Чорний черемош	Дземброня, Дідів Лікоть, Біла Кобила, Гучок та Гук	3	Квітень-жовтень	Вздовж Чорного Черемоша розташовано безліч природних і антропогенних пам'яток, які додають яскравих вражень до маршруту, зокрема гори Піп Іван, Шпиці, урочище Гаджина, заказник «Кедроватий»
2.	Івано-Франківська область	Білий черемош	Халява, Дудки, Воротця, Яблуницькі сходи	3	Квітень-травень	Нерівномірний, ступінчастий нахил русла річки. Досить складні ділянки, але залежить від маршруту
3.	Львівська, Хмельницька, Вінницька, Одеська області	Дністер	Дністровський каньйон	1, 2, 3	Квітень-жовтень	Набагато спокійніші сплави, ніж у Карпатах, унікальна природа, близькість до замків, фортець, можна комбінувати активний відпочинок з культурно-історичним
4.	Хмельницька, Вінницька, Одеська, Миколаївська області	Південний Буг	Черета порогів (Стрільченські, Печерські, Мигійські, поріг Міцкевича, Київський, Забузький млин, каскад порогів біля села Гранітне, Гард)	2, 3	Березень-вересень	Цікавий різноманітням об'єктів, які зустрічаються на шляху: це і гігантські котли, мілководдя, болотисті місцевості, залишки гребель і навіть гребля Ладижинської ДРЕС
5.	Житомирська область	Тетерів	Коростишівський, Мармуровий, Високий камінь	2	Травень-жовтень	Швидка течія, мальовничі місцини із сосновими лісами на

						скелястих берегах, можливість поєднати з відвідинами замку
6.	Київська, Черкаська області	Рось	Синиця, Богуслав	2	Квітень-листопад	Досить спокійні маршрути, з можливістю сповна насолодитися красою природи і відчутти легку силу води, без надмірних гострих відчуттів, як у Карпатах
7.	Сумська, Чернігівська, Київська області	Десна	Пирнове, Новосілки, Літки, Пухівка	2	Квітень-вересень	завдяки швидкій течії і незначному перепаду висот сплав по Десні проходить досить гладко, але потрібно постійно зважати на перешкоди у вигляді мілин та дерев, що часто зустрічаються посеред річки

Джерело: складено автором за [69]

Вітрильний туризм – це найбільш романтичний вид водного туризму. Це захоплюючий відпочинок для тих, хто віддає перевагу насолоді романтикою подорожі на одинці з природою.

Активний туризм не тільки вийшов із кризової фази у своєму розвитку, а й став визнаним видом відпочинку і в регіонах, і взагалі в Україні. Перспективне майбутнє в Україні мають сплави по річках на спеціальних плавзасобах, вони можуть широко використовуватись і в плані надання туристичних послуг [68, с. 263].

До основних впливових факторів, які впливають на розвиток водного туризму в Україні відносять: значні водні ресурси; краєвиди України; наявність попиту на такий вид туризму. До недоліків розвитку водного туризму віднесено: недостатнє рекламно-інформаційне забезпечення; слабке

управління культурою туризму; низька якість послуг та невідповідність матеріальної бази [68, с. 265].

В Україні можливо більш широке використання водного туризму. В країні є достатні водні ресурси для розвитку водного туризму, кадровий потенціал та історичні передумови. Однак, незважаючи на великі потенційні можливості, активний туризм в Україні все ж розвинений недостатньо. Серед актуальних проблем його розвитку: недостатнє рекламної інформаційне забезпечення; слабка управлінська культура туризму; недостатньо висока якість послуг та невідповідність матеріальної бази і якості послуг міжнародним вимогам та інші.

Дуже перспективним є вітрильний туризм. В Україні для його розвитку є всі необхідні умови. Нині романтика подорожей під вітрилами дуже сильно приваблює туристів з усього світу. Дніпро з його притоками, пов'язаність Прип'яті за допомогою каналу з річковою мережею країн ЄС, участь у реалізації цікавих подорожей у рамках Національної системи туристсько-екскурсійних маршрутів «Намісто Славутича» нікого не залишать байдужим. Ширина дніпровських водосховищ місцями досягає 30 км. Це справжні моря з великою глибиною, штормами, високими і крутими хвилями, яких немає і на Чорному морі. Все це дає можливість повною мірою відчувати всі принади, труднощі й небезпеки вітрильного туризму [69].

Чорне й Азовське моря стосовно вітрильних подорожей все ще майже не освоєні, а можливості тут безмежні. І вітчизняних, і зарубіжних туристів зацікавлять походи під вітрилами по Азовському і Чорному морях з історичною, етнографічною та екологічною метою на кшталт «По стародавніх містах Причорномор'я», «До греків Приазов'я», «Болгарські поселення Запорізької області».

На Вінниччині в жовтні 2022 року пройшов Кубок України з водного туризму. Участь у ньому взяли 68 спортсменів із п'яти регіонів. Змагання тривали з шостого по десяте жовтня у селі Сокилець Вінницького району.

Кубок України з водного туризму, має більш як десятирічну історію. Свій початок бере з обласних змагань, які започаткував ВТСС "Меркурій". Окрім них, проводили фестивалі та категорійні походи з водного туризму. Згодом до проведення Кубку приєдналася Вінницька обласна федерація спортивного туризму.

Щороку учасники з різних куточків України змагаються та перевіряють власний рівень спортивної майстерності на таких дистанціях, як слалом, спринт та ралі. Змагаються у двох класах суден: катамаран чотиримісний С-4 та катамаран двомісний С-2.

Дистанція "Слалом" – це перевірка спортсменів на технічну вправність, за допомогою якої екіпаж повинен вправно оминати перешкоди, працювати на бурхливій течії та проходити ворота (штучні елементи дистанції, які допомагають оцінити вправність екіпажу)

Перемагає той екіпаж, який подолав дистанцію найшвидше і взяв при цьому максимальну кількість воріт. За торкання воріт учасником або ж не проходження їх хоча б одним учасником чи всім екіпажем – буде штраф. Його переводять у часову шкалу і додають до часу проходження дистанції.

На дистанції "Спринт" спортсмени демонструють, окрім технічної майстерності, свою швидкісну витривалість. Дистанція "Спринту" — орієнтовно 400 метрів, яка має швидку течію, природні перешкоди-пороги та займає відносно рівне русло річки. Перемагає той екіпаж, який найшвидше подолав дистанцію".

Дистанція "Ралі" – завершальна. На ній учасники демонструють рівень володіння судном не тільки на бурхливій течії з природними перешкодами, а й на відстані. Протяжність такої дистанції – від 10 км.

Загальне місце змагань екіпажам нараховується за сумою відносних результатів на кожній дистанції.

В 2022 році у змаганнях "Кубок України зі спортивного туризму – водний туризм" взяли участь п'ять регіонів (спричинено це більше військовими діям, оскільки деякі представники у лавах ЗСУ, деякі – працівники ДСНС): Вінницької, Київської (м. Бориспіль), Хмельницької, Кіровоградської областей і місто Київ. З них 19 екіпажів: 11 у класі суден С-4, 8 – у класі суден С-2".

У класі суден С-4 "запекла боротьба" велася між командами Вінницької, Київської областей та Києва. У підсумку призові місця між собою розподілили Київ, Вінницька та Київська області відповідно.

У класі суден С-2 запекла боротьба велася між екіпажами Вінницької та Хмельницької областей. У підсумку загальні місця розподілилися: перше та друге місце – екіпажі Вінницької області, третє місце – екіпаж Хмельницької області".

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Умови та фактори формування попиту на спортивний туризм у світі

Незважаючи на гетерогенний і досить складний за своїм елементарним складом характер, спортивний туризм належить до категорії соціально-економічних систем з високим рівнем організації (самоорганізації). Більш високим рівнем організації володіють лише інтегральні територіальні суспільні системи, в рамках яких додатково до територіальних соціально-економічних систем розглядаються соціальні, політичні, економічні структури, органи державного та регіонального управління, громадські організації тощо.

Отже, територіальна суспільна система з її «додатковими» елементами і специфічними властивостями виступає зовнішнім середовищем по відношенню до системи спортивного туризму [67, с. 480].

Зовнішнє середовище щодо спортивного туризму досить умовно можна представити у вигляді двох складових: природної та суспільної. Природна геосистема в усьому її різноманітті як базис, субстрат системи спортивного туризму, представлена природним макросередовищем. Очевидно вона буде визначальним середовищем для розвитку системи спортивного туризму, так само як і для всієї інтегральної суспільної геосистеми будь-якого ієрархічного рівня в цілому. Суспільна геосистема, в свою чергу, представлена соціальним, політичним, економічним, технологічним, культурним макросередовищами. Схематичні побудови дозволяють структурувати середовище і представити умови у вигляді певного їх набору з необхідним для дослідження спортивного туризму ступенем деталізації.

Наприклад, в рамках природної геосистеми складаються певні природні умови, в тому числі кліматичні, орографічні, гідрологічні, ландшафтні та інші. Важливо підкреслити, що умови формуються за рахунок властивостей об'єктів, що входять в природну геосистему. Причому, ряд природних об'єктів з того ж числа можуть входити до системи спортивного туризму за рахунок властивостей, затребуваних в туристсько-спортивній діяльності, зокрема: естетичні властивості ландшафту, орографічні характеристики місцевості, наявність різноманітних природних перешкод тощо. У такому випадку ці властивості природних об'єктів дозволяють нам включати їх у категорію спортивних рекреаційно-туристських ресурсів, а отже, і в територіальну систему спортивного туризму у якості об'єктів, що входять до природно-рекреаційної підсистеми [82, с. 203].

Для організації туристсько-спортивної діяльності можуть використовуватись такі ресурси природного походження:

- ландшафтні (мальовничі та унікальні ландшафти);
- геологічні (геологічні утворення, геологічні пам'ятки природи, розрізи, гірські породи, мінерали);
- геоморфологічні (різноманітні форми рельєфу – гірські вершини, перевали, вулканічні масиви, печери, яри, балки тощо);
- кліматичні (мають опосередкований вплив, однак від них залежить кількість сонячних днів та показники сонячного сяйва, кількість опадів, висота снігового покриву, сила вітрів тощо);
- гідрологічні (річки, водні перешкоди, водойми, джерела мінеральних та термальних вод тощо);
- ґрунтово-рослинні (ґрунти різної прохідності, червонокнижні рослини, унікальні фітоценози, ендемічні та реліктові рослини);
- зоологічні (червонокнижні та ендемічні тварини).

Виділяють три аспекти цієї оцінки: психологічний (емоційний вплив ландшафту), фізіологічний (ступінь комфортності природних умов для

організму туриста) та технологічний (оцінка можливостей інженерного освоєння території).

Природні та екологічні умови, визначають можливості сталого розвитку туризму, його екологічно-спрямованих видів (екологічного туризму, спортивного туризму), попит на які зростає, реструктуризуючи туристський ринок. Все більшою мірою вибір конкретного туристсько-спортивного продукту обумовлюється екологізацією людської свідомості і тоді стан довкілля та природоохоронна політика обумовлюють можливості здійснення туристсько-спортивної діяльності. Дія зазначених умов також по-різному проявляється на світовому, регіональному та національному рівнях, але спільним для них є «територіальна експансія» екологічно спрямованої туристсько-спортивної діяльності, коли попит на види та форми активного туризму, засновані на максимальному використанні природних ресурсів задля задоволення попиту спілкування з природою або випробування власних сил та вмінь в екстремальних природних умовах, стимулює розвиток туризму «вшир», залучення до «туристського обігу» нових територій, до того слабо або зовсім не задіяних в туризмі [98, с. 196].

Такими територіями виступають малозаселені, найчастіше економічно слабозвинені, але сприятливі для розвитку спортивного туризму місцевості і в цьому випадку туризм стимулює їх економічний розвиток. Позитивним є також подальший розвиток туризму в національних парках та інших природних резерватах. Але екологізація туристського попиту несе в собі й негативні впливи.

Переважає більшість природних рекреаційних ресурсів світу достатньо давно експлуатується (узбережжя морів та океанів, бальнеологічні ресурси, гірські території тощо) і їх стан викликає занепокоєння не тільки окремих країн, а й всієї світової громадськості, оскільки загальне зростання туристського попиту, підсилене модою та кон'юнктурою, спричинює перевантаження рекреаційно-туристських районів та окремих центрів і веде до їх деградації. Якщо додати сюди суб'єктивні чинники підвищеного шуму,

забруднення побутовими відходами, «перенаселеність» туристами, що впливають на конкретний попит, то можна стверджувати, що тотальна екологізація туризму є процесом об'єктивним.

Оцінка соціально-економічних умов є більш трудомістким завданням з вельми високим ступенем невизначеності, оскільки саме соціально-економічне середовище дуже неоднорідне і динамічне. Ряд пропозицій з вивчення соціально-економічних умов передбачають оцінку географічного положення, транспортної доступності, ступеня забезпеченості туризму необхідними для його обслуговування галузями господарства та соціальної сфери з урахуванням спеціалізації регіону, ступеня розвитку інфраструктури та повноти вже сформованого комплексу послуг. Однак при будь-якому підході до вивчення умов формування системи спортивного туризму особливе значення приділяється географічним умовам, і, перш за все, географічному положенню [98, с. 193].

В даний час досить поширеною є думка, що географічне положення необхідно розглядати як фактор формування рекреаційно-туристських систем. Щодо вивчення умов формування системи спортивного туризму важливо підкреслити, що власне «географічне положення» – це категорія інтегральна. При необхідності її можна деталізувати і виділити окремі складові, кожна з яких має свої особливості. Наприклад, при характеристиці фізико-географічного положення акценти робляться на розташуванні об'єкта в системі координат, положенні щодо кліматичних поясів і областей, природних зон, важливих природних об'єктів (океанів, морів, гір, пустель, великих річок, озер тощо).

Економіко-географічне ж положення включає в себе різні його види: політико-географічне, транспортно-географічне тощо. У контексті географічного положення особливою категорією з розряду умов формування системи спортивного туризму виступає туристсько-географічне положення, яке відображає положення досліджуваного об'єкта по відношенню до розташованих поза ним інших об'єктів рекреаційно-туристського призначення

(туристські центри та DESTИНАЦІЇ, об'єкти природної і культурної спадщини, туристська інфраструктура тощо).

Соціально-економічні умови формування попиту на спортивний туризм у світі слід розглядати на трьох рівнях – загальносвітовому, регіональному та національному.

До умов загальносвітового рівня належать:

- глобалізація суспільного життя та інтернаціоналізація багатьох сфер соціально-економічної діяльності;

- стан світового туристського ринку та його складових, регульований низкою міжнародних угод та діяльністю міжнародних урядових і неурядових організацій;

- поступ науково-технічного прогресу.

На регіональному рівні дія цих умов визначається:

- нерівномірністю соціально-економічного розвитку країн, що впливає як на пропозицію, так і на споживання специфічних туристсько-спортивних послуг;

- інтегративними процесами різного порядку, що дає можливість, наприклад, шляхом введення єдиної валюти (євро) та спрощення візового режиму (Шенгенська угода) стимулювати внутрішньорегіональний туризм;

- функціонуванням фінансової сфери, що знаходить свій відбиток у коливанні курсів валют та коливанні попиту на туристсько-спортивні послуги;

- політичною стабільністю, оскільки конфлікти на довгий строк вилучають цілі регіони з туристського обміну (наприклад, Балкани в 90-ті рр. ХХ ст., Крим з 2014 р.).

На національному рівні дія соціально-економічних умов найбільш яскраво відбивається у державній політиці стимулювання активного туризму, яка проявляється в правовому забезпеченні, соціальній сфері, економічній, в т.ч. податковій політиці, у сфері зайнятості [90, с. 294].

Серед соціальних умов розвитку туризму необхідно виокремити збільшення тривалості вільного часу населення, що у поєднанні зі зростанням

рівня життя населення означає збільшення кількості потенційних туристів, зацікавленість у нових видах відпочинку, в першу чергу, активних видах туризму та рекреації. Зростає роль розумової праці, підсилюються виробнича і побутова напруженість. Все це призводить до фізичної і психологічної перевтоми людей, що вимагає застосування додаткових заходів по відновленню працездатності. Досягненню цієї мети багато в чому сприяє активний туризм та рекреація.

До соціальних умов розвитку туристсько-спортивної діяльності слід відносити також такі як підвищення рівня освіти, культури, естетичних потреб населення. Соціологічні дослідження останніх років засвідчують, що існує пряма залежність між рівнем освіти людей і їх схильністю до активних подорожей. Це пояснюється тим, що особи із більш високим рівнем освіти і культури здатні раціональніше розподіляти свій вільний час, використовувати його для активного пізнання навколишнього середовища, ознайомлення із історією, традиціями, побутом населення певних територій тощо. Завдяки спортивному туризму людина знаходиться в тісному зв'язку з природним середовищем, яке вона формує, при цьому простір стає продуктом соціальним.

Туристський простір слід розглядати не тільки як фізичний простір, але і як соціальний простір. Він формується на основі тенденції зростаючого інтересу людей до природи і дбайливого ставлення до навколишнього середовища, заснованого на концепціях сталого, збалансованого розвитку туризму. Існування цього інтересу безпосередньо пов'язано з двома світовими тенденціями в розвитку туризму – глобалізацією і екологізацією.

Поряд з глобальним поширенням високотехнологічних туристських послуг відбувається і диверсифікація попиту, яка виражається в затребуваності альтернативного туризму, в т.ч. спортивного. Концепцію соціального простору висунув відомий французький соціальний теоретик і філософ А. Лефевр. Це – концепція виробництва простору. Основний лейтмотив у неї наступний: соціальний простір – соціальний продукт. На думку А. Лефевра, соціальний простір «сам по собі» апріорно ніколи не існує,

він невпинно, скрізь і завжди, «і вдень, і вночі» виробляється і відтворюється. У своїй роботі «Виробництво простору» французький філософ відстоює положення, що практична діяльність суб'єкта в просторі становить тривимірну систему – просторова практика, уявлення простору і просторове уявлення.

Застосовуючи концепцію А. Лефевра, можна стверджувати, що туристська діяльність виступає просторовою практикою, яка формується, а потім здійснюється на основі уявлення простору – різноманітної інформації про туристську дестинацію з її природними об'єктами, перешкодами та атракціями. Після здійснення туристської подорожі формується просторове уявлення про цю туристську дестинацію. Це є рушійною силою, яка рухає туристів на відвідування нових туристських районів, на підкорення нових маршрутів, досягнення нових вершин.

3.2. Стратегія розвитку організації спортивно-оздоровчого туризму Вінницької області

Досліджуючи конструктивно-географічну складову частину спортивно-оздоровчого туризму, звертаємо увагу на вплив зовнішніх і внутрішніх чинників функціонування структури. Організація спортивно-оздоровчого туризму передбачає реалізацію цілей, завдань, проблем та перспектив розвитку з огляду на конструктивно-географічне дослідження. Саме такі можливості ми пропонуємо розглянути в запропонованій Стратегії розвитку спортивно-оздоровчого туризму Вінницької області.

На нашу думку, Стратегія організації розвитку спортивно-оздоровчого туризму у Вінницькій області повинна бути складовою частиною загальнодержавної політики у сфері туризму, мати спортивну, пізнавальну, навчальну, дослідницьку, екологічну спрямованість. Мета реалізації Стратегії розвитку спортивно-оздоровчого туризму – створення сприятливих умов для ефективного та комплексного функціонування активного туризму в регіоні.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі завдання із:

- впровадження спортивно-оздоровчого туризму в систему навчально-освітніх закладів;
- створення єдиної бази туристських маршрутів;
- координації роботи органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських організацій;
- розширення й кардинального вдосконалення туристської інфраструктури регіону.

Успішна реалізація Стратегії залежить від етапів планування, а саме: аналізу поточної ситуації, формулювання майбутніх перспектив і розробки плану дій (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Етапи планування Стратегії розвитку й організації спортивно-оздоровчого туризму Вінницької області

№ з/п	Назва етапу	Характеристика етапу
1.	Поточний етап	– аналіз сучасного стану спортивно-оздоровчого туризму; – дослідження природно-ресурсного потенціалу території для розвитку спортивно-оздоровчого туризму
2.	Окреслення перспектив	– оцінка природно-ресурсного потенціалу території для розвитку спортивно-оздоровчого туризму; – формулювання стратегічної концепції спортивно-оздоровчого туризму
3.	План дій	– прогноз використання природно-ресурсного потенціалу території для потреб спортивно-оздоровчого туризму; – визначення пріоритетів та напрямів розвитку спортивно-оздоровчого туризму регіону.

Джерело: розробка автора

На нашу думку, пріоритетними цілями реалізації етапів стратегії мають стати такі стратегічні напрями (табл. 3.2):

- 1) фахове нормативно-правове забезпечення та система управління;
- 2) комплексна професійна підготовка фахівців та запровадження системи підвищення кваліфікації інструкторських кадрів;
- 3) оновлена матеріально-технічна база та розвиток спортивно-оздоровчого туризму на прикордонних територіях;
- 4) укладені інвестиції й тісне транскордонне співробітництво.

Таблиця 3.2

**Стратегічні напрями організації спортивно-оздоровчого туризму
Вінницької області**

Стратегічний напрям I. Нормативно-правове забезпечення та система управлінн	
Оперативні завдання	<ul style="list-style-type: none"> – розробка та впровадження перспективних регіональних програм на місцевому рівні; – стандартизація туристських маршрутів до вимог нормативних документів; – чітка координація між органами державної влади та місцевого самоврядування; – розвиток мережі туристських клубів і секцій
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> – дотримання наявних стандартів ДСТУ / ISO; підвищення рівня безпеки туристів; створення сприятливих умов для розвитку СOT; – виділення пріоритетів у фінансовій політиці, які сприятимуть розвитку програм
Стратегічний напрям II. Професійна підготовка фахівців	
Оперативні завдання	<ul style="list-style-type: none"> – запровадження системи підвищення кваліфікації інструкторських кадрів; – створення навчальних програм для підготовки гідів-провідників при ЗВО; – запровадження спеціалізованих курсів «Інструктор дитячо-юнацького туризму» при закладах освіти
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> – проведення тренінгів та майстер-класів; реалізація сертифікованих курсів гідів-провідників; збільшення кваліфікованих працівників сфери спортивно-оздоровчого туризму.
Стратегічний напрям III. Матеріально-технічна база	
Оперативні завдання	<ul style="list-style-type: none"> – створення нових маркованих маршрутів; - використання природно-ресурсного потенціалу території для рекреаційних потреб СOT; – створення інформаційних центрів та пунктів прокату в природоохоронних територіях; визначення доступності туристських об'єктів; – організація роботи засобів розміщення, зокрема мережі кемпінгів та зелених садиб
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення рівня комфорту активних туристів; збільшення кількості туристських потоків; розширення сфери туристичних послуг; – задіяння нових туристичних районів та об'єктів
Стратегічний напрям IV. Інвестиції та транскордонне співробітництво	
Оперативні завдання	<ul style="list-style-type: none"> – залучення приватного бізнесу; – створення туристських маршрутів Green Velo; – розвиток спортивно-оздоровчого туризму на прикордонних територіях; – сприяння наданню податкових та інших можливих пільг; – розробка інвестиційних паспортів привабливих територій; – створення інвестиційно привабливого клімату території/
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> – збільшення кількості туристів; – підвищення рівня довіри, насамперед іноземних інвесторів; – можливості для територіальних громад інвестиційних залучень

Джерело: розробка автора

Механізм реалізації першочергових завдань із розвитку СОТ, ураховуючи його конструктивно-географічне значення, уключає такі основні аспекти й напрями:

1. Створення сучасної організаційно-управлінської системи, що дає змогу підвищити ступінь керованості туристичною діяльністю. Така система повинна включати одночасно державні, громадські й комерційні структури, які тісно взаємодіють із туристичною інфраструктурою.

2. Упровадження нових видів та форм спортивно-оздоровчого туризму:

- екстремального туризму;
- турів вихідного дня: – нові підходи до проведення спортивних заходів;
- функціонування різноманітної системи підготовки кадрів для спортивно-оздоровчого туризму;

– створення системи притулків, кемпінгів, зелених садиб на рекреаційних територіях.

3. Уніфікація нормативно-правової бази спортивно-оздоровчого туризму. Така система буде доступна для пересічного туриста й дасть змогу без зайвих затрат часу та сил подолати маршрут.

4. Залучення додаткових інвестицій від транскордонного співробітництва. Участь у міжнародних виставках, грантових проєктах задля популяризації й розвитку спортивно-оздоровчого туризму та залучення іноземних партнерів.

5. Збільшення кількості маркованих туристичних маршрутів на природоохоронних територіях і створення інформаційних центрів.

Туристичне ознакування природоохоронних територій дасть змогу залучити більшу кількість туристів та проходження маршруту відповідно до екологічних норм.

3. 3. Розробка спортивно-оздоровчого маршруту «Вершини Карпат»

Діяльність туристичних агентств м. Вінниці та Вінницької області більше зорієнтована на виїзному туризму. Але у багатьох країнах світу у період карантинних обмежень закриті кордони, тому потрібно зосередити сили на розвиток саме внутрішнього напрямку туристичної діяльності. Україна має великий туристично-рекреаційний потенціал і у найближчому часі туризм тут буде розвиватися все більше. Це дасть змогу принести свій вклад в економіку країни та створити нові робочі місця.

Сьогодні актуальним є розвиток спортивно-оздоровчого туризму, адже Україна має значний потенціал для цього напрямку. Основні аспекти, до яких ми хочемо привернути увагу у пропонованому турі – це спорт, оздоровлення та поєднання людини з навколишнім середовищем. Також, головним аспектом створення нового туристичного маршруту можна вважати вибір місцевості, на якій будуть безпосередньо проводитися туристичні походи: різноманіття ландшафтів, чиста екологія, біосередовище.

До уваги туристичних агентств пропонуємо новий спортивно-оздоровчий маршрут, який носить назву «Вершини Карпат», що зможе задовольняти потреби туристів з квітня по жовтень. Новоутворений тур поєднує у собі активний відпочинок у природній місцевості, а саме пішохідні походи з ночівлею та без по туристичним тропам, а також ознайомлення з культурою та архітектурою міста Львів. Даний тур розрахований на 6 днів і 5 ночей для туристів, які прагнуть відпочити від міської цивілізації, забрудненого повітря, шуму, відвідати екологічно чисті території та насолодитися природними принадами.

Тур - це програма, в межах якої реалізується мета перебування людини поза постійним місцем проживання, складена з урахуванням індивідуальних побажань, і комплекс заходів по її реалізації на відповідному якісному рівні.

Тури поділяються на види відповідно до мети подорожі та форми щодо організаційних заходів, класифікуються за кількістю учасників, сезоном та

терміном перебування. Залежно від комплексу послуг та комфортності подорожування тури поділяються на класи обслуговування. Мотивація подорожі та решта її параметрів визначають програму туру. За формою тури поділяються на комплексні та індивідуальні. Індивідуальний тур передбачає забезпечення подорожування відповідно до побажань туриста. Комплексний тур формується туристичною фірмою, включає певний набір попередньо узгоджених з туристом послуг, вартість яких сплачується в повному обсязі.

Тур є ринковим продуктом туристичних підприємств, формою, яку набуває споживання послуг, матеріальних і нематеріальних благ, заходом, який реалізує мету подорожування і в той же час результатом діяльності турфірми, джерелом її прибутку. Складовими туру є маршрут, програма та комплекс послуг по життєзабезпеченню туриста, в межах яких реалізується на відповідному якісному рівні мета подорожування. Маршрут і програма забезпечують мету подорожування, а заходами з життєзабезпечення туриста під час подорожування - безпеку та комфортність при реалізації цієї мети.

Тур підходить для осіб різної вікової категорії – від 12 до 60 років. Дуже важливим фактором є підбір такого маршруту, який повинен співпадати з цілями подорожуючої аудиторії та може задовольнити всі вище перераховані інтереси найвибагливіших туристів.

До уваги потенційних туристів буде запропоновано наступні складові туру та DESTИНАЦІЇ на маршруті:

1) Похід Карпатами через хребет Пишконі-Негровець. Ця подорож включає в себе відвідування найгарніших місць Карпат. Маршрут лежить по території національного парку «Синевир», де буде надана можливість побачити атракції, які позначені на рис.3.1.

2) Екскурсія містом Львів. Львів – місто України, яке повинен відвідати кожен. Воно сповнене атмосфери минулого, теперішнього та майбутнього. Львів носить у собі величезну історичну цінність і не може не зачаровувати туристів своїми пам'ятками. На рис.3.2 зображено атракції міста, які будуть представлені до огляду під час екскурсії.

3) Похід до гори Ільза. Маловідома гора Ільза розташовується неподалік від гірськолижного курорту Славське. Про неї розповідають багато легенд.

Рис. 3.1. Атракції на пішохідному маршруті Карпатами через хребет Пишконі-Негровець

Джерело: складено автором за [27]

Формування турів, екскурсійних програм, надання основних, додаткових і супутніх послуг складають технологію туристського обслуговування, тобто це формування конкретного туристського продукту для задоволення потреб у туристській послугі.

Тур – це первинна одиниця туристського продукту, реалізована клієнту як єдине ціле, продукт праці тур оператора на певний маршрут і в конкретний термін.

Розробка туру – це складна багатоступінчаста процедура, що вимагає досить високої кваліфікації і є основним елементом технології туристського

обслуговування. Маршрут відзначається своєю простотою та цікавими пунктами відвідування.

Важливо зауважити, що головним критерієм вибору пунктів маршруту є їх відповідність до мети подорожі та задоволення естетичних потреб туристів, а ще, що є не менш важливим, його транспортна доступність (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Характеристика переміщень за основними пунктами маршруту
«Вершини Карпат»**

№	Назва населеного пункту	Відстань від попередньої точки	Види транспорту	Час на переміщення між точками	Заклад розміщення	Заклад ресторанного господарства
1	Вінниця	-	мікроавтобус	-	-	-
2	Львів	434 км	мікроавтобус	бл. 8 год	хостел	Кафе на заправці
3	Село Синевир	201 км	мікроавтобус	бл. 4 год	-	За бажанням Кафе-колиба «Млин»
4	Похід дикими Карпатами	11 + 15 км	пішки	бл. 40 год	ночівля в наметах	Похідний перекус
5	Село Славське	138 км	мікроавтобус	бл. 2,5 год		За бажанням Кафе-колиба «Забава»
6	Похід до гори Ільза	9 км	пішки	бл. 14 год	ночівля в Львові (хостел)	Похідний перекус
7	Вінниця	469 км	мікроавтобус	бл. 13 год	-	Кафе на заправці

Джерело: розробка автора

Тури, які розробляються туроператорами, повинні відповідати таким принципам:

- безпека (всіх складових і на всіх етапах проходження туру);
- комфортність (задоволення життєвих потреб в проживанні, харчуванні, транспортуванні та інших послугах на рівні, по можливості не нижчому ніж в постійному місці проживання), тобто забезпечення якісного обслуговування під час подорожування;
- ергономічність (відповідність турпродукту та його складових фізіологічним та психологічним потребам туриста);

- достатність послуг, що пропонуються для задоволення потреб туриста під час подорожі, для реалізації мети подорожі;
- категоріальна відповідність та конкурентоспроможність.

Таблиця 3.4

Загальна характеристика туру «Вершини Карпат»

Назва туру	«Вершини Карпат»
Обрані області України	Львівська область
Обрані основні пункти маршруту	Львів, гора Ільза, хребет Пишконі-Негровець
Тип маршруту	Комбінований
Сумарна відстань по маршруту	Біля 1 133 км
Вид транспорту	Автобусний/пішохідний
Час на переміщення між об'єктами	86,5 год
Обрані об'єкти атракцій	Гора Ільза, Скольвські Бескиди, Хребет Пишконя, національний природний парк «Синевир», Реабілітаційний центр бурого ведмедя, село Колочава, Лінія Арпада та палац Грьодлів

Джерело: розробка автора

Для організації лікувального туризму першочергове значення має наявність цілющого клімату, лікувальних джерел та грязей, мальовничих садово-паркових ландшафтів.

Кожна туристична фірма, яка має на меті організацію маршрутів лікувального характеру, повинна співпрацювати з медичними закладами, з лікарями, які можуть чітко встановити доцільність та можливість вживання заходів лікувального характеру для певного кола туристів.

Сьогодні основну частину лікувальних турів складає санаторно-курортне лікування за медичними показниками.

Даний тур «Вершини Карпат» починається зустріччю туристів біля Центрального автовокзалу м. Вінниця та розміщенням в мікроавтобусі. Транспорт вирушає до міста Львова, а саме до хостелу DREAM Hostel Lviv, що триває приблизно 13 год з постійними зупинками (кожні 3-4 год) та обідом в кафе при пункті заправки.

Таблиця 3.5

Програма туру «Вершини Карпат»

День 1	
07:00	Виїзд з міста Вінниця
20:00	Прибуття в місто Львів та заселення в готель (вечеря у ресторані при хостелі)
День 2	
07:00	Виїзд з хостелу
08:40	Сніданок у комплексі «612 км»
12:00	Приїзд до села Синевир (початок походу)
13:30	Привал
14:00	Гірський перекус
14:30	Продовження походу
18:00	Привал та розбиття табору
19:00	Вечеря
20:00	Вільний час
-	Ночівля у наметах
День 3	
08:00	Сніданок
08:30	Вихід на хребет Пишконі (продовження походу)
13:00	Привал
13:30	Гірський перекус
14:00	Продовження походу
17:30	Привал
18:00	Гірський перекус
21:00	Повернення у хостел (вечеря у ресторані про хостелі)
День 4	
10:00	Сніданок у ресторані при хостелі
11:00	Вільний час
14:00	Обід у ресторані при хостелі
15:00	Екскурсія Львовом
18:00	Закінчення екскурсії та повернення до хостелу
19:00	Вечеря в ресторані при хостелі
20:00	Вільний час
День 5	
07:00	Виїзд з хостелу
08:50	Сніданок у Lviv Croissants
10:00	Приїзд до селища Славське (початок походу)
12:00	Привал
12:30	Гірський перекус
13:00	Продовження походу
16:30	Привал
17:00	Гірський перекус
17:30	Закінчення походу
21:00	Повернення до хостелу (вечеря у ресторані при хостелі)
День 6	
10:00	Сніданок у ресторані при хостелі
11:00	Виїзд зі Львова
00:00	Прибуття в місто Вінниця

Джерело: розробка автора

Наступного дня група туристів вирушає у похід Карпатами через хребет Пишконі-Негровець. Він розрахований на 2 дні з ночівлею на природі. Виїзд з місця проживання відбувається на 5 день туру о 7 годині ранку. Мікроавтобус з туристами вирушає за маршрутом до села Синевир – 201 км (рис.3.4), що займає 4 год 4 хв з зупинкою у комплексі «612 км». За маршрутом передбачено: відвідування реабілітаційного центру бурого ведмеда, вихід у гори, гірський перекус, перехід до озера Озірце, перехід до місця ночівлі під хребтом Пишконі, де група розбиває табір з наметами та вечеря. Загальна протяжність цієї частини походу – 11 км.

Другий день походу починається зі сніданку о 7 годині ранку та відбувається продовження походу за таким маршрутом: вихід на хребет Пишконі, перехід через вершини Пишконя, Мала Гропа, Велика Гропа, Негровець, гірський перекус, перехід до гори Горб, відвідування гори Барвінок, перекус, спуск у село Колочава та повернення до місця проживання о 9 годині вечора. Загальна відстань даної частини походу – 15 км.

Третього дня туристи мають можливість добре виспатися. Ресторан при готелі починає свою роботу о 10 годині ранку, тож о 10 на туристів чекає сніданок. Потім група має вільний час, який може провести так, як забажає – відпочити від дводенного походу. О 2 годині дня на туристів чекає обід, а далі екскурсія містом, яка займає 3 години. Після повернення до місця проживання група вечеряє і може готуватися до наступного походу.

На четвертий день туру туристи вирушають у похід до гори Ільза. Виїзд з місця проживання відбувається о 7 годині ранку на мікроавтобусі до селища Славське (рис.3.5), дорога до якого займає 2 год 31 хв. З даної точки призначення група вирушає у похід за таким маршрутом (9 км): вихід з селища, гірський перекус, перехід до вершини гори Ільза, гірський перекус, спуск у село Волосянка та повернення до хостелу близько о 8-9 годині вечора.

На останній день туру передбачений сніданок у ресторані хостелу о 10 годині ранку та виїзд додому о 11 годині. Час повернення до міста Вінниця також займає близько 13 год, з зупинками кожних 3-4 години та обідом у кафе

при заправній станції. Загальна протяжність маршруту в обидві сторони становить 2 133 км, а час проведений у дорозі – 86,5 год. Для туру характерна наявність основних та додаткових послуг (табл.3.4), останні сплачуються туристами самостійно. Для походу звичайно потрібне спеціальне спорядження, частину з якого можна взяти напрокат. На рис. 3.2 показано все необхідне спорядження для того, щоб мати змогу взяти участь у походах.

Туристичний рюкзак	Намет	Спальник	Поліуретанова сидушка з кріпленням	Бахіли	Пляшка з водою/термос
Трекінгові палиці	Міні-аптечка	Сонцезахисний крем	Сонцезахисні окуляри	Мобільний телефон	Спеціальне взуття
Шкарпетки, бажано трекінгові	Термобілизна	Штани з довгою штаниною	Флісовий светр	Головний убір по погоді	Непродувні рукавички
Непродувна куртка	Плащ-дошовик	Комплект запасного одягу	Індивідуальний набір посуду	Налобний ліхтарик	Косметичний набір

Рис. 3.2. Спеціальне спорядження для походів

Джерело: складено автором за [27]

Спортивний туризм є невід'ємною складовою загальнодержавної системи фізичної культури і спорту і спрямований на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини шляхом її залучення до участі у спортивних походах різної складності та змаганнях з техніки спортивного туризму. Спортивний туризм є важливим засобом сприяння підвищенню соціальної і трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних та творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвитку дружніх стосунків між народами і зміцнення миру. Отже, спортивний туристичний маршрут, слід розглядати як попередньо намічений продукт у вигляді спортивного пішохідного туризму, що характеризується запланованим порядком пересування туристів-пішохідників через географічні пункти протягом визначеного проміжку часу з метою надання їм передбачених програмою перебування послуг.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Спортивно-оздоровчий туризм є складовою загальнодержавної системи фізичної культури і спорту та спрямований на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини шляхом її залучення до участі у спортивних походах різної складності, змаганнях з техніки спортивного туризму, самодіяльних туристичних подорожах, мандрівних туристичних подорожах активного характеру.

2. Спортивно-оздоровчий та самодіяльний активний туризм є невід'ємною складовою вітчизняної туристичної галузі, сприяє розвитку та поширенню активних форм відпочинку, а отже, має ще й рекреаційні, пізнавальні, виховні, економічні та інші функції. Розвиваючись на межі спорту і активного дозвілля в природному середовищі, активний туризм сприяє розвитку внутрішнього туризму.

3. Під час дослідження було охарактеризовано основні види спортивно-оздоровчого туризму. Наразі є велика різноманітність класифікаційних ознак, але у даній роботі увагу було зосереджено тільки на двох основних – поділ за формою проведення заходів та за маршрутом і засобами переміщення. За першою класифікаційною ознакою спортивно-оздоровчий туризм поділяється на організований та неорганізований, а організований у свою чергу поділяються на плановий та самодіяльний. А за другою ознакою спортивно-оздоровчий туризм містить у собі такі види – пішохідний, гірський, лижний, водний, велосипедний, спелеотуризм, вітрильний та авто/мототуризм.

4. Запропонованого новий спортивно-оздоровчий туристичний маршрут для туристичних підприємств м. Вінниця. З метою покращення діяльності туристичних підприємств було визначено, що доцільно й вигідно запропонувати новий спортивно-оздоровчий тур, який буде реалізовано у межах нашої держави. Це принесе додаткові доходи організації, якщо кордони країн світу будуть закриватися і у майбутньому. Новий тур має назву

«Вершини Карпат» та призначений для любителів активних форм відпочинку. Маршрут розрахований на 6 днів, тому він вважається досить насиченим і включає у себе послуги розміщення, харчування, супроводу під час походів та пізнавальної екскурсії містом та інших додаткових послуг.

5. Незважаючи на наявні потенційно великі можливості, свою соціальну і економічну значущість, спортивний туризм в Україні поки що розвинутий недостатньо. Труднощі, з яким він зіткнувся в своєму розвитку, в першу чергу, пов'язані з економічними проблемами розвитку суспільства, з майже повною відсутністю державної та недостатньою громадською підтримкою цього виду діяльності, недосконалістю сучасної нормативно-правової, методичної та інформаційної бази, яка б враховувала його реалії, а також внутрішніми організаційними проблемами в самому туристсько-спортивному русі, що накопичилися за останні роки.

6. Базовою умовою подальшого динамічного розвитку спортивного туризму є створення його ефективної національної моделі масового самодіяльного туризму та спорту вищих досягнень, яка б сприяла розвитку цього соціально важливого сегменту суспільної діяльності. Для цього запропоновані законодавчі ініціативи (прийняття Законів України «Про соціальний туризм», «Про соціальну туристську ренту»), прийняття ряду нормативних документів, концепцій розвитку окремих видів туризму, науково-методичних розробок щодо визначення категорій складності туристських спортивних маршрутів, оцінки складності туристсько-спортивних перешкод, безпеки проходження туристських спортивних маршрутів з різних видів туризму, туристсько-спортивних проєктів, які в майбутньому можуть бути інтегровані у європейські та світові проєкти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bukovel. URL.: <https://bukovel.com/skipass>
2. Ierko Andrii. Problems and prospects of the organization of inclusive tourism (on the example of Lutsk city). *Social and Human Sciences. PolishUkrainian scientific journal*. № 01 (25). 2020. URL: https://spscienc.es.io.ua/s2734530/ierko_andrii_
3. Prilytskyi A. Current trends and directions of development of the tourism industry. *Problems and prospects of development of hotel and restaurant and tourist industry in the conditions of integration processes: monograph*, USA, Boston: Primedia elaunch, 2022. P. 155-179.
4. Reikartz Hotel Group – Національна мережа готелів в Україні. URL: [https:// vitapark.com/files/pdf/](https://vitapark.com/files/pdf/)
5. Transparency Register. URL: <https://ec.europa.eu/transparencyregister>
6. Абрамов В. В. Спортивний туризм: підруч. Харків: ХНАМГ, 2011. 367 с.
7. Ажиппо О. Ю. Особливості рекреаційної та фізкультурно-спортивної діяльності дітей та молоді в Україні. *Спортивна медицина*. 2014. № 1. С. 41-46.
8. Александрович Н. О. Розвиток спортивно-рекреаційного туризму в Україні. *ScienceRise*. 2019. № 5. С. 10-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2019_5_4.
9. Алієва А. Ю. Формування стратегічних пріоритетів сталого розвитку туристично-рекреаційної сфери на засадах інклюзивного зростання. *Економічний форум*. 2020. № 3. С. 44-51.
10. Баєва О.В. Організаційно-економічні засади управління туристично-рекреаційними комплексами. *Індустрія гостеприимства в странах Европы*. Симферополь: Издательский центр Крымского института бизнеса, 2008. С.14-16.

11. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України : навчальний посібник. 2-ге видання, доп. і перероб. Київ: Альтерпрес, 2010. 404 с.
12. Бейдик О. Рекреаційно-туристичні ресурси України : методологія та методика аналізу. Термінологія, районування. – Київ : ВЦ Київський університет, 2001. 398 с.
13. Берест О. О. Особливості організації рекреаційної діяльності в системі фізичної культури та спорту. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 72 (2). С. 67-71.
14. Бутенко Г. Вплив занять оздоровчим та спортивним туризмом на фізичну підготовленість молодших школярів. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2018. № 1. С. 36-41.
15. Величко В. Організація рекреаційних послуг. Харків : ХНУМГ, 2013. 202 с.
16. Вінницька обласна федерація спортивного туризму. URL.: <https://vofst.vn.ua>
17. Волкова І. І. Розвиток спортивно–оздоровчого туризму в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2014. № 1144, Вип. 3(1). С. 151-157.
18. Головня О.М. Інструменти реалізації процесу стратегічного планування соціально-економічного розвитку Вінницької області. *Економіка, фінанси, право*. 2016. № 12. С. 35-39.
19. Головня О.М. Перспективи сфери туризму як фактора соціально-економічного зростання Вінницької області. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 10. С. 69-78.
20. Головня О.М. Програмно-цільове управління соціально-економічним розвитком Вінницької області. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 11. С. 103-112.

21. Головня О.М. Соціально-економічні детермінанти розвитку міжнародного туризму та трудової міграції. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 2 (52). С. 39-52.
22. Гірськолижний курорт «Драгобрат»: готелі, ціни, схема. URL: <https://dragobrat.ws/uk/>.
23. Головня О.М., Ставська Ю.В. Міжнародний туризм. Навчальний посібник, Вінниця: ТОВ «Друк», 2020. 313 с.
24. Грабовський Ю.А., Скалій О.В., Скалій Т.В. Спортивний туризм: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2009. 304 с.
25. Демянчук О. Г, Єрко І. В., Войтович І. М., Єрко А. В., Войтович В. М. Методи та засоби підготовки в спортивному туризмі. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2019. № 3 (47). 47 с.
26. Державний служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
27. Дехтяр В. Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму. Київ: Науковий світ, 2003. 203 с
28. Джеджула О.М. Особливості кредитування молодіжного туризму в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 2 (42). С. 68-75.
29. Дребот О. І. Еколого-економічна оцінка рекреаційно-туристичного природокористування. *Агроекологічний журнал*. 2020. № 1. С. 140-148.
30. Єрко А. В. Конструктивно-географічні засади організації спортивно-оздоровчого туризму Волинської області: дис. канд. геогр. наук: 11.00.11 – конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів. Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, 2021. 249 с.
31. Єрко А. В. Поняття спортивно-оздоровчого туризму та його характерні риси. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету. Серія: Географічні науки*. № 6. 2013. С. 184–187.

32. Єрко А. В., Мельничук М. М., Єрко І. В. Найвища точка Волинської області, як об'єкт спортивно-оздоровчого туризму. *East European Scientific Journal*. № (65). 2021. Part 2. P. 35–40.
33. Єрко І. В. Чир Н. В., Єрко А. В. Теоретико-методологічні основи дослідження активного туризму. *Rozwój nowoczesnej edukacji z nauki – stan, problem, perspektywy: monografia*. Konin; Użhorod; Kijów : Poswit, 2019. S. 65–75.
34. Ільїна М. В. Оцінка питомого природо-рекреаційного потенціалу регіонів України. *Економіка. Управління. Інновації*. 2011. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2011_2_19
35. Ільїна М. В. Інтегральне оцінювання туристично-рекреаційної сфери територій різних типів. *Економіка. Управління. Інновації. Серія : Економічні науки*. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_2_31.
36. Імас Є. Розвиток спортивної інфраструктури як чинник залучення різних груп населення до оздоровчо-рекреаційної рухової активності. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2022. № 4. С. 27-30.
37. Колос З. В., Підлужна О. Б. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*. 2019. № 2. С. 107-114.
38. Колотуха О. В. Геопросторова організація спортивного туризму: Монографія. Кіровоград: ФО-П Александрова М. В., 2015. 448 с.
39. Колотуха О. В. Спортивний туризм та його типологія (навчально-методичний посібник). Кіровоград: Кіровоградський обласний центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді, 2014. 64 с.
40. Колотуха О. В. Спортивні рекреаційно-туристські ресурси України. Київ: Федерація спортивного туризму України, 2006. 208 с.
41. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ: Альтерпрес, 2002. 436 с.
42. Любіцева О. Туристичні ресурси України / О. Любіцева, Є. Панкова, В. Стафійчук. Київ: Альтерпрес, 2007. 372 с.

43. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посібник. Київ: Знання, 2008. 343 с.
44. Масляк П. О. Теоретичні аспекти територіальної організації соціального простору. *Географія та туризм*. 2014. Вип. 31. С. 118-127.
45. Матвієнко А.В. Обґрунтування просторово-територіальної організації рекреаційних територій. *Економічний вісник національного гірничого університету*. 2010. № 2. С. 78—84.
46. Михайленко Н. Природно-кліматичні умови рекреаційної та спортивної діяльності в Українських Карпатах. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2014. Вип. 48. С. 268-274.
47. Міллер Ю.І. Спортивно-оздоровчий туризм як один з найбільш швидкозростаючих секторів туризму. *Матеріали 73-ї наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету на базі Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*, (6 травня 2021р., м. Полтава). Т. 2. С. 13-14.
48. Міллер Ю.І. Футбол як один із найпопулярніших видів спортивно-подієвого туризму. *Регіональна економіка та управління*. 2021. № 2 (32).
49. Молнар О. С. Роль та місце туризму в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. : Економіка*. 2014. Вип. 1. С. 252–256.
50. Молнар О. С. Особливості функціонування зеленого туризму в Закарпатті. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 11. С. 71-78.
51. Мулик К. В. Спортивний туризм, як засіб. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2013. Вип. 112 (1). С. 237-240.
52. Негода Г. А. Визначення сутності туризму та його вплив на соціально-економічний розвиток регіону. *Вісник ДІТБ*. 2013. № 17. С. 246-251.
53. Негода Г. А. Аналіз стану і перспектив розвитку туризму в Україні. *Часопис економічних реформ*. 2014. № 2. С. 142-151.

54. Нездоймінов С.Г. Формування кластерної стратегії розвитку підприємництва в регіональному туристично-рекреаційному комплексі. *Економічні інновації: Формування економічних стратегій розвитку підприємства, регіону, держави: зб. наук, праць*. Одеса: ППРЕД НАН України, 2009. Вип.38. С. 134-143.
55. Немець Л. М. Туристсько-рекреаційні ресурси світу : навчально-методичний посібник. Харків. ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 102 с.
56. Огієнко А. В. Регіональний туристично-рекреаційний потенціал: теоретичні аспекти. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 50 (1). С. 80-85.
57. Олійник Я. Теоретичні основи туризмології. Київ: Ніка – Центр, 2005. 316 с.
58. Особливості спортивно-оздоровчого туризму. URL.: <https://tourism-book.com/books/book-35/chapter-1374/>.
59. Паришка Ю. В. Діагностика комунікативних установок майбутніх фахівців фізичної культури і спорту у процесі оздоровчо-рекреаційної діяльності. *Нотатки сучасної науки*. 2023. № 4. С. 3-4.
60. Пашкевич С. А. Взаємомасаж як засіб рекреації студентів факультетів фізичної культури та спорту. *Теорія та методика фізичного виховання*. 2015. № 4. С. 45-51.
61. Прилуцький М. Педагогічна технологія управління спортивно-оздоровчими та рекреаційними проектами для студентської молоді. *Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки*. 2019. Вип. 24. С. 177-180
62. Про сприяння Асоціації «Явір» розвитку туризму у Вінницькій області. URL: <http://www.javirua.org/pro-spriyannya>
63. Про туризм: фінансові гарантії туроператорів. URL: <https://ucci.org.ua/press-center/ucci-news/zu-pro-turizm-finansovi-garantiyi-turoperatoriv>

64. Про схвалення концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/638-2013-%D1%80>

65. Програма розвитку туризму в місті Вінниці на 2016-2020 роки. URL: www.vmr.gov.ua

66. Програма розвитку туризму у Вінницькій області на 2021 – 2027 роки. URL.: <https://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/ODA/ogoloshenia/programa-turizm2020.pdf>

67. Путятіна Г. М. Соціальний механізм саморозвитку системи оздоровчо-рекреаційної рухової активності населення України в умовах циркулярної економіки. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2020. Т. 5, № 4. С. 479-483.

68. Рассадникова С. І. Особливості державного регулювання інвестицій в рекреаційно-туристичному природокористуванні. *Економічні інновації*. 2017. Вип. 64. С. 261-265.

69. Рафтинг в Україні: Топ-10 місць, куди поїхати на сплав по річці. URL : https://ua.igotoworld.com/ua/article/1266_rafting-v-ukrajini-top-10

70. Розметова О.Г. Важелі прямого державного впливу на розвиток курортно-оздоровчої та туристичної сфер. *Економіка та держава*. 2008. № 1. С. 83–85.

71. Розметова О.Г. Державна підтримка диверсифікованого використання потенціалу санаторно-курортних центрів. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління»*. Вип. 1 (3). С. 18-29.

72. Розметова О.Г. Державне регулювання інвестиційних процесів в курортно-рекреаційному комплексі. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2005. № 2. С. 183–188.

73. Сергієнко Ю. П. Сучасні технології рухової активності студентів: спортивно-оздоровчий туризм і рекреація. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-*

педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2020. Вип. 5. С. 140-143.

74. Січка І. І. Оцінка державного регулювання інвестицій у туристично-рекреаційну галузь України. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2013. № 1. С. 322-328.

75. Славік Р. Оцінка соціально-економічних показників адміністративних районів Закарпатської області в контексті розбудови рекреаційно-туристичної інфраструктури. *Часопис соціально-економічної географії*. 2020. Вип. 28. С. 78-88.

76. Смадич І. П. Обґрунтування вимог розвитку рекреації гірських районів Івано-Франківської області в контексті екологічної безпеки. *Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування*. 2019. № 1. С. 120-129.

77. Ставська Ю.В. Напрями інноваційного розвитку туризму в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 2 (42). С.45-57.

78. Стафійчук В. І. Туристичне країнознавство: туристичні ресурси світу. Європа, Азія, Австралія та Океанія : навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2009. 427 с.

79. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року. URL: <https://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/ODA/strategy/strategy2027.pdf>

80. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. URL: <https://kurort.gov.ua/bez-kategoriyi/strategiya-rozvytku-turyzmu-ta-kurortiv-na-period-do-2026-roku/>

81. Табенська О.І. Розвиток інтеграційних процесів у туристичній сфері. *Монографія*. Твори. 2022. 332 с.

82. Ткаченко Т. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу. Київ: Нац. торг. екон. ун-т, 2009. 463 с.

83. Топчієв О. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики. Одеса: Астропринт, 2005. 632 с.
84. Туризмологія (теорія туризму): навчально-методичний посібник. Київ: КУТЕП, 2010. 70 с.
85. Фокін С.П. Організація спортивно-оздоровчого туризму. Методичні рекомендації для студентів. Київ: КУТЕП, 2003. 79 с.
86. Фокін С.П. Спортивний туризм. Опорний конспект лекцій для студентів. Київ: „КУТЕП”, 2005. 141 с.
87. Фоменко Н. Рекреаційні ресурси та курортологія. Київ: Центр навч. літератури, 2007. 312 с.
88. Черчик Л.М. Стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону: теорія, методологія, оцінка: монографія. Луцьк: ЛНТУ, 2008. 235 с.
89. Чижевська Л. О. Фактори, що впливають на розвиток рекреаційно - туристичної діяльності в сільських територіях і поселеннях. *Містобудування та територіальне планування*. 2020. Вип. 72. С. 273-287.
90. Шинкарьова О. Д. Педагогічні умови формування готовності майбутніх бакалаврів фізичної культури і спорту до організації дозвіллекреаційної діяльності. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2020. № 1. С. 292-302.
91. Шпильова В. О. Сучасний стан спортивно-оздоровчого туризму в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 24. С. 88-91.
92. Щепанський Е. Організаційний механізм інвестування туристично-рекреаційного комплексу регіону. *Збірник наукових праць «Державне управління та місцеве самоврядування»*. 2010. Вип. 1 (4) URL: https://tourlib.net/statti_ukr/schepansky.htm.
93. Щур Ю. В. Спортивно-оздоровчий туризм: навч. посіб. Київ: Альтерпрес. 2003. 232 с.
94. ЮК – Євровектор. URL : <https://evrovektor.com/kved/2010>
95. Яцук Н.В. Поняття державного регулювання сферою рекреації. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2009. № 3. С. 253–267.

96. Яцук Н.В. Соціальна політика держави та її рекреаційна функція. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2008. № 2. С. 254–258.
97. Яцук Н.В. Теорії становлення простору у становленні регулювання рекреаційної сфери. *Держава і економіка: функції і особливості сучасної взаємодії. Серія : Державне управління*. 2009. Т. 10. Вип. 137. С. 157–163.
98. Яцук В. І. Методичні підходи до оцінювання рекреаційного потенціалу регіонів України. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Технічні науки*. 2020. Вип. 23. С. 192-198.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Рис. Видова структура спортивного туризму

ДОДАТОК Б

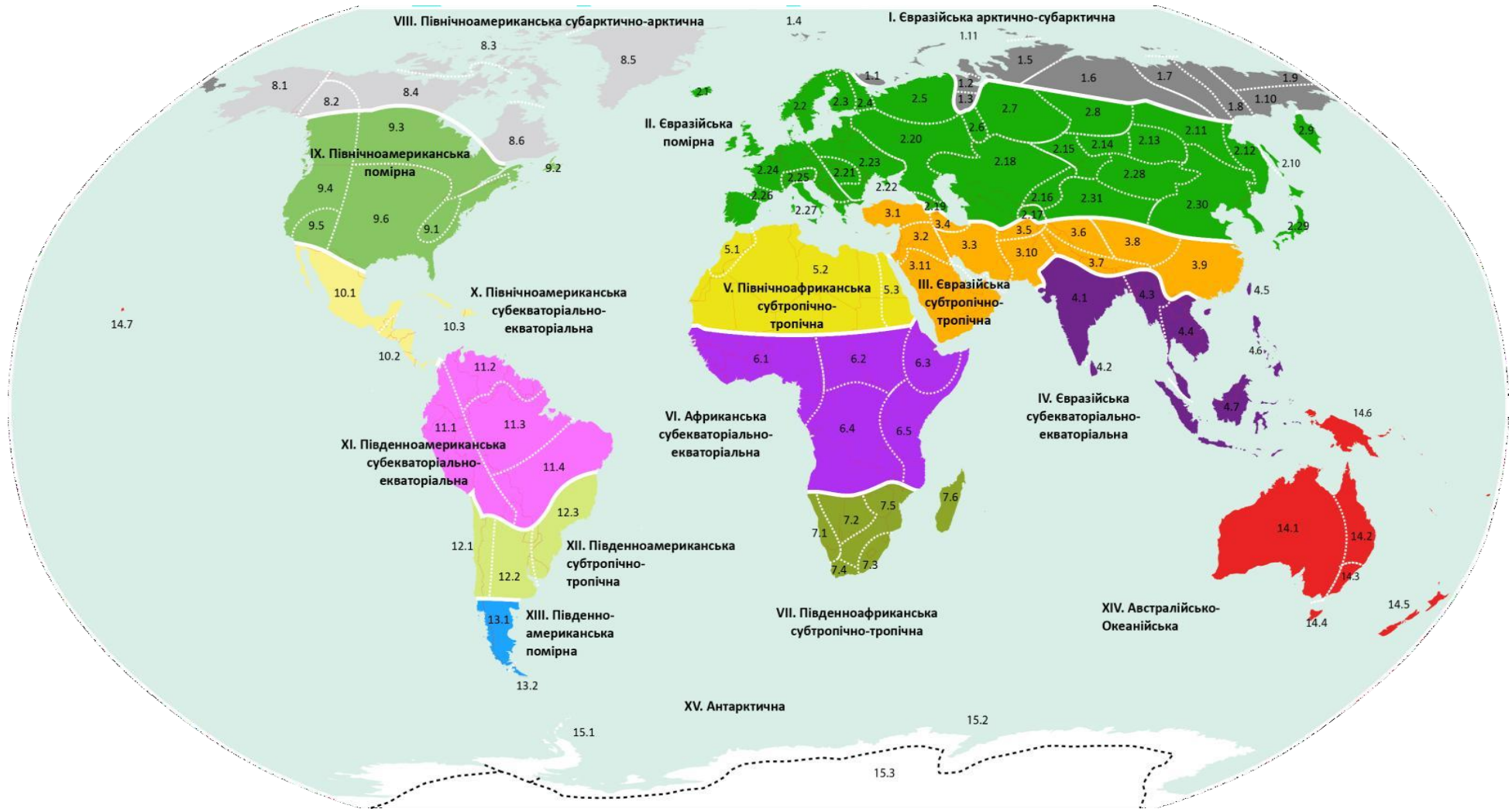

Рис. Туристсько-спортивне ранжування та групування регіонів світу

ДОДАТОК В

Туристсько-спортивні макрорайонні та районні дестинації світу

№	Туристсько-спортивна макрорайонна дестинація	Туристсько-спортивні районні дестинації, що входять до складу макрорайонної	№	Туристсько-спортивна макрорайонна дестинація	Туристсько-спортивні районні дестинації, що входять до складу макрорайонної	№	Туристсько-спортивна макрорайонна дестинація	Туристсько-спортивні районні дестинації, що входять до складу макрорайонної	
1.	Євразійська арктично-субарктична	1.1. <i>Кольський півострів</i>	3.	Євразійська субтропічно-тропічна	3.1. <i>півострів Мала Азія (Туреччина)</i>	9.	Північно-американська помірна	9.1. <i>Аппалачі</i>	
		1.2. <i>Полярний Урал</i>			3.2. <i>Месопотамія та Левант</i>			9.2. <i>Ньюфаундленд</i>	
		1.3. <i>Приполярний Урал</i>			3.3. <i>Іранське нагір'я</i>			9.3. <i>Центрально-Канадська рівнинна</i>	
		1.4. <i>Шпіцберген</i>			3.4. <i>Ельбурс</i>			9.4. <i>Скелясті гори</i>	
		1.5. <i>Таймир</i>			3.5. <i>Каракорум</i>			9.5. <i>Великий Басейн</i>	
		1.6. <i>плато Путорана та Півн. Якутія</i>			3.6. <i>Гіндукуш</i>			9.6. <i>Великі, Центральні та Берегові рівнини</i>	
		1.7. <i>Верхоянський хребет</i>			3.7. <i>Гімалаї</i>			10.1. <i>Мексиканське нагір'я</i>	
		1.8. <i>хребет Черського</i>			3.8. <i>Тибет та Куньлунь</i>			10.2. <i>Центральна Америка</i>	
		1.9. <i>Чукотка</i>			3.9. <i>Центрально-Китайська рівнинна</i>			10.3. <i>острови Вест-Індії</i>	
		1.10. <i>Корякське нагір'я</i>			3.10. <i>Пакистан</i>			11.1. <i>Північні Анди</i>	
		1.11. <i>о-ви Півн. Льодовитого океану</i>			3.11. <i>Аравійський п-ів</i>			11.2. <i>Гвіанське плоскогір'я</i>	
		2.1. <i>Ісландія</i>	4.	Євразійська субекваторіальна	4.1. <i>півострів Індостан</i>	12.	Півд.американська субтропічно-тропічна	11.3. <i>Амазонія</i>	
		2.2. <i>Скандинавія</i>			4.2. <i>Шрі-Ланка о.</i>			11.4. <i>Бразильське плоскогір'я</i>	
		2.3. <i>Фінляндія</i>			4.3. <i>Західний Індокитай (М'янма)</i>			12.1. <i>Центральні Анди</i>	
		2.4. <i>Карелія</i>			4.4. <i>півострів Індокитай</i>			12.2. <i>Аргентинська рівнинна</i>	
		2.5. <i>Північ Сх.-Європейської рівнини</i>			4.5. <i>Тайвань</i>			12.3. <i>Бразильська нагірна</i>	
		2.6. <i>Урал</i>			4.6. <i>Філіппінські острови</i>			13.1. <i>Патагонія</i>	
		2.7. <i>Західно-Сибірська рівнина</i>			4.7. <i>Зондський архіпелаг</i>			13.2. <i>Вогняна Земля</i>	
		2.8. <i>Східно-Сибірське плоскогір'я</i>			5.			5.1. <i>Атлас</i>	14.1. <i>Зх.- та Центр.-австралійська рівнинна</i>
		2.9. <i>Камчатка</i>			Півн.африканська субтропічно-тропічна			5.2. <i>Сахара</i>	14.2. <i>Великий Вододільний хребет</i>

2.	вразійська помірна	2.10. <i>Сахалін та Курильські о-ви</i>		5.3. <i>Нубійська пустеля</i>		14.3. <i>Австралійські Альпи</i>	
		2.11. <i>гори Південної Якутії</i>	6.	Африканська субекваторіальна о-екваторіальна	6.1. <i>Західно-Африканська рівнинна</i>	15.	14.4. <i>Тасманія о.</i>
		2.12. <i>Далекий Схід</i>			6.2. <i>Центрально-Африканська рівнинна</i>		14.5. <i>острови Нова Зеландія</i>
		2.13. <i>Прибайкалля</i>			6.3. <i>Ефіопське нагір'я</i>		14.6. <i>Нова Гвінея о.</i>
		2.14. <i>Саяни</i>			6.4. <i>Екваторіально-Африканська рівнинна</i>		14.7. <i>Гавайські острови</i>
		2.15. <i>Алтай</i>			6.5. <i>Східно-Африканське плоскогір'я</i>		15.1. <i>Антарктичний півострів</i>
		2.16. <i>Тянь-Шань</i>	7.	Південно-африканська субтропічно-тропічна	7.1. <i>пустеля Наміб</i>		15.2. <i>Прибережна Антарктична</i>
		2.17. <i>Памір</i>			7.2. <i>Калахарі</i>		15.3. <i>Внутрішньоантарктична</i>
		2.18. <i>Казахстан та пуст. р-ни Сер. Азії</i>			7.3. <i>Драконові гори</i>		
		2.19. <i>Кавказ</i>			7.4. <i>Капські гори</i>		
		2.20. <i>Європейська рівнинна частина Росії</i>			7.5. <i>Півд.-Східно-Африканська рівнинна</i>		
		2.21. <i>Карпати</i>			7.6. <i>Мадагаскар</i>		
		2.22. <i>Крим</i>	8.	Північно-американська арктично-субарктична	8.1. <i>Аляска</i>		
		2.23. <i>Східно-Європейська рівнинна</i>			8.2. <i>Юкон</i>		
		2.24. <i>Західно-Європейська рівнинна</i>			8.3. <i>Канадський Арктичний архіпелаг</i>		
		2.25. <i>Альпи</i>			8.4. <i>Канадська Північ</i>		
		2.26. <i>Піренеї</i>			8.5. <i>Гренландія</i>		
		2.27. <i>Південно-Європейська рівнинна</i>			8.6. <i>Лабрадор</i>		
		2.28. <i>Монголія</i>					
		2.29. <i>Японські острови</i>					
		2.30. <i>Північний Китай та Корея</i>					
		2.31. <i>пустеля Гобі</i>					

Рис. Туристсько-спортивне ранжування та групування регіонів території України